

XVIII
amžiaus
studijos

6

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Personalijos. Idėjos. Refleksijos

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII
a m ž i a u s
studijos

6

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Personalijos. Idėjos. Refleksijos

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2020

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Dr. Andrejus MACUKAS | канд. гіст. н. Андрэй МАЦУК

Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos institutas |

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“

finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-19-76)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2019

© Straipsnių autoriai, 2019

© Lietuvos istorijos institutas, 2019

ISBN 978-609-8183-73-3

ISSN 2351-6968

TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 12

PERSONALIJS

Jolita Sarcevičienė

„Ieškau jūsų mylistos pono po visas keturias pasaulio šalis...“ Antano Kazimiero Sapiegos laišakai Merkinės administratoriui Vaitiekui Kuževskiui . . . 18
“I am Looking for your Grace in all Four Corners of the World...” Letters of Antoni Kazimierz Sapieha to Administrator of Merkinė Wojciech Kurzewski. *Summary* . . . 43

Bernadetta Manyś

Samotna w miłości? Autokreacja epistolograficzna Anny z Mycielskich Radziwiłłowej . . . 44
Meilės vienišė? Epistolografinis Onos Mycielskytės-Radvilienės sąjūvaizdžio kūrimas. *Santrauka* . . . 56

Андрей Мацук

Деятельность Леона Казимира Шемета в общественно-политической жизни Великого княжества Литовского в первой трети XVIII в. . . . 57
Leonas Kazimieras Šemeta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomeniniame-politiniame gyvenime XVIII a. pirmaisiais dešimtmečiais. *Santrauka* . . . 70

Tomasz Ciesielski

Dwa poselstwa oboźnego litewskiego Ignacego Ogińskiego na dwór petersburski. Rola Litwinów w kontaktach dyplomatycznych z Rosją w latach 1711–1763 . . . 71
Dvi Lietuvos stovyklininko Ignato Oginskio pasiuntinybės į Sankt Peterburgą: lietuvių vaidmuo diplomatinuose santykiuose su Rusija 1711–1763 metais. *Santrauka* . . . 104

Dariusz Rolnik

Tropem politycznym i ideologicznym podróży petersburskiej Adama Chmary ostatniego wojewody mińskiego (1793) . . . 106
Politiniai ir ideologiniai paskutiniojo Minsko vaivados Adomo Chmaros kelionės į Sankt Peterburgą pėdsakais (1793 m.). *Santrauka* . . . 116

Aldona Prašmantaitė

Pranciškaus Ksavero Mykolo Bohušo SJ bažnytinės karjeros bruožai . . . 117
Strokes from the Career of Franciszek Ksawery Michał Bohusz. *Summary* . . . 135

IDĖJOS, SIMBOLIAI, PRAKTIKA

Vilius Mačkinis

Prigimtinės tvarkos idėja kaip Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus politinio mąstymo pagrindas . . . 138

Idea of Natural Order as a Basis for Political Thinking in the Sermons of Mykolas Pranciškus Karpavičius. *Summary* . . . 168

Magdalena Górska

Emblematyka w Rzeczypospolitej epoki Oświecenia – metamorfozy tradycji symbolicznej . . . 170

Abiejų Tautų Respublikos emblematika Apšvietos epochoje – simbolikos tradicijos metamorfozės. *Santrauka* . . . 189

Stanisław Witecki

Józef Kazimierz Kossakowski and the Everyday Life of Priests in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Period of Enlightenment . . . 190

Juozapas Kazimieras Kosakovskis ir kasdienis dvasininkų gyvenimas Apšvietos epochos Abiejų Tautų Respublikoje. *Santrauka* . . . 204

Adam Stankevič

Viešųjų bausmių taikymas Kauno pilies teisme XVIII a. antrojoje pusėje ir jų vykdymas . . . 205

Assignment and Administration of Public Punishments by Kaunas Castle Court in the Late Eighteenth Century. *Summary* . . . 227

REFLEKSIJOS

Darius Baronas

Didžiųjų istorijos įvykių atspindžiai Mažesniųjų brolių konventualų memoriale: XVIII–XIX a. pradžia . . . 230

Great Events as Reflected in the Memorial Book of Friars Minor Conventual: Eighteenth to Early Nineteenth Century. *Summary* . . . 249

Aleksandra Skrzypietz

Sapiehowie i ich związki z Karolem XII – refleksja rodu nad wydarzeniami z przełomu wieków . . . 250

Sapiegos ir jų ryšiai su Karoliu XII – amžių sąvartos įvykių refleksijos. *Santrauka* . . . 268

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Politinės ir geopolitinės Augustino Midletono refleksijos (1790–1792) . . . 269

Political and Geopolitical Reflections by Augustyn Middleton (1790–1792). *Summary* . . . 293

Lina Balaišytė

Vincentas Ignacas Marevičius apie save ir Tėvynę: XVIII a. pabaigos literato (savi)refleksijos . . . 294

Wincenty Ignacy Marewicz about Himself and the Homeland: (Self) Reflections of the Late Eighteenth-Century Writer. *Summary* . . . 322

Rūta Janonienė

Apie oberbombardyro Vaitiekaus Ivaškevičiaus 1791 m. Vilniaus piešinį . . . 323

About the 1791 Picture of Vilnius by Oberbombardier Wojciech Iwaszkiewicz. *Summary* . . . 334

Domininkas Burba

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų refleksijos apie politines permainas 1794 m. pabaigoje – 1795 m. privačios korespondencijos duomenimis . . . 335

Reflections of Inhabitants of the Grand Duchy of Lithuania on Political Changes at the End of 1794 to 1795 according to the Data of Private Correspondence. *Summary* . . . 357

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Zigmantas Kiaupa. *Lietuvos istorija*, t. VII, d. 2: *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018. – 724 p. ISBN 978-609-8183-53-5 / *Robertas Jurgaitis* . . . 360

Remigijus Civinskas, Liudas Glemža. *Kauno miestiečių elito kaita 1764–1831 metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2019. – 312 p.

ISBN 978-609-467-376-49 (spausdintas), ISBN 978-609-467-375-7 (internetinis) / *Virgilijus Pugačiauskas* . . . 364

Iliustracijų sąrašas . . . 366

Asmenvardžių rodyklė . . . 368

Vietovardžių rodyklė . . . 386

DWA POSELSTWA OBOŻNEGO LITEWSKIEGO IGNACEGO OGIŃSKIEGO NA DWÓR PETERSBURSKI. ROLA LITWINÓW W KONTAKTACH DYPLOMATYCZNYCH Z ROSJĄ W LATACH 1711–1763

TOMASZ CIESIELSKI

Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego

Adnotacja. W artykule przedstawiona została problematyka funkcjonowania dyplomacji Rzeczypospolitej w stosunkach z Rosją w latach 1711–1763. Za dolną cezurę przyjęto poselstwo Marcjana Dominika Wołłowicza do cara Piotra I, które jednoznacznie zakończyło okres separatystycznych litewskich działań dyplomatycznych z pierwszej dekady XVIII wieku. Przywrócona została zasada prowadzenia wspólnej polityki zagranicznej Korony i Wielkiego Księstwa z uwzględnieniem większego zainteresowania Litwinów stosunkami z Rosją. Znajdowało to swój wyraz w przygotowywaniu instrukcji i innych dokumentów poselskich przez kancelarie litewskie, jak też w zwyczajowym udziale w każdej misji Litwina jako eksponowanego członka poselstwa. Od 1711 do 1763 roku starano się przestrzegać tej zasady, choć zdarzały się odstępstwa, jak w przypadku misji Jakuba Dunina, którą należałoby określić jako wyłącznie królewską i koronną. Potwierdzeniem natomiast zasady wspólnej polityki zagranicznej są obszernie omówione w artykule poselstwa Ignacego Ogińskiego z lat 1740 i 1743–1744. Choć przeprowadzone zostały przez Litwina, któremu nie towarzyszył Koroniarz, to dotyczyły wspólnych spraw Rzeczypospolitej. Cezurę końcową stanowi misja podkomorzego inflanckiego Jana Jędrzeja Borchy, który był ostatnim posłem do Rosji, związanym przynajmniej nominalnie z Wielkim Księstwem, jak też śmierć Augusta III w 1763 roku.

Słowa kluczowe: Dyplomacja Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Wielkie Księstwo Litewskie, Imperium Rosyjskie, Księstwo Kurlandii i Semigalii, Ignacy Ogiński, spory pograniczne, skutki wojny rosyjsko-osmańskiej 1736–1739, Kościół katolicki, Cerkiew prawosławna.

Na mocy unii lubelskiej Korona i Wielkie Księstwo Litewskie prowadzić miały jedną, wspólną politykę obronną i zagraniczną. Nie przyznano przy tym żadnemu z narodów tworzących Rzeczypospolitą specjalnych prerogatyw czy obowiązków związanych z utrzymywaniem kontaktów z którymś z państw ościennych. Jednak w pełni zrozumiale ze względu na położenie geopolityczne zainteresowanie Litwinów stosunkami z państwem moskiewskim – rosyjskim, znacznie większe niż z innymi sąsiadami Rzeczypospolitej, sprawiło, że od początku funkcjonowania wspólnej dyplomacji, silnym piętnem odciskały się te partykularne interesy Wielkiego Księstwa. Sprawiały one, że sprawy stosunków dyplomatycznych z Rosją, jak też z Księstwem Kurlandii i Semigalii,

podlegały kompetencyjnie kancelarzom litewskim. Znajdowało to swój wyraz w tym, że instrukcje, plenipotencje czy paszporty dla posłów i komisarzy Rzeczypospolitej wystawiały kancelarie litewskie, a zasadę tę potwierdzają jednostkowe przypadki wydawania tych dokumentów przez kancelarię koronną w XVII wieku¹. Tylko częściowo tłumaczyć to można lepszą orientacją w problematyce stosunków Rzeczypospolitej z Rosją pieczętarzy litewskich i ich personelu kancelaryjnego, który niewątpliwie miał też większą praktykę w operowaniu dokumentami i aktami sporządzonymi w języku ruskim czy rosyjskim, a ten stosowany był w oficjalnej korespondencji przez carów i ich urzędników². Przede wszystkim jednak decydowały względy polityczne, które sprawiały, że Litwini godzili się na obciążenie ich wyższymi niż Koronę kosztami obsługi stosunków dyplomatycznych z Rosją, a związanymi z utrzymaniem posłów carskich w Rzeczypospolitej, jak też z prowadzeniem polityki przygranicznej, tej oficjalnej, realizowanej przez specjalnie powoływane obustronne komisje, jak i nieoficjalnej³. Rekompensowali to sobie przede wszystkim zabezpieczaniem drogą dyplomatyczną interesów Wielkiego Księstwa i jego mieszkańców, jak też przez staranne przestrzeganie zasady, aby do Moskwy wysyłani byli przedstawiciele obu „narodów” Rzeczypospolitej, z udziałem w każdej misji Litwina jako eksponowanego członka poselstwa (poseł lub sekretarz). Jeżeli w okresie normalnego funkcjonowania państwa zdarzały się od tego odstępstwa, to przede wszystkim poprzez wysłanie w misji dyplomatycznej tylko Litwinów.

W okresach nadzwyczajnych, początkowo tylko w czasie bezkrólewia, Litwini podejmowali oddzielne inicjatywy dyplomatyczne, które wykraczały swoim zakresem poza działania związane z zabezpieczeniem terytorium Wielkiego Księstwa przed wrogimi działaniami ze strony Rosji. Praktycznie od pierwszej do przedostatniej elekcji podejmowali negocjacje dotyczące obsady tronu Rzeczypospolitej. Bardzo intensywnie prowadzone one były w 1733 roku, a kwestia ta wnikliwie została omówiona w pracach poświęconych przedostatniemu bezkrólewiu na czele z klasyczną monografią autorstwa Vladimira Gere⁴, którego ustalenia nieznacznie zweryfikowali w ostatnich latach Feliksas Sliesoriūnas⁵, Andriej Macuk⁶ i Adam Lisek⁷.

1 *Historia dyplomacji polskiej*, t. 2: 1572–1795, red. Zbigniew Wójcik, Warszawa: PWN, 1982, p. 129–130, 282.

2 Dowodzą tego dokumenty dyplomatyczne zachowane w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (dalej – AGAD), Archiwum Koronnym Warszawskim (dalej – AKW), dziale (dalej – dz.) rosyjskim. Por. *Historia dyplomacji polskiej*, p. 285.

3 *Historia dyplomacji polskiej*, p. 131–132, 138, 141–142, 306, 309.

4 Владимир Герье, *Борьба за польский престол в 1733 году*, Москва: тип. В. Грачева и Ко, 1862.

5 Feliksas Sliesoriūnas, Georgo von Lieweno misija Lietuvoje 1733 m. pavasarį. Rusijos bandymas iškelti jai priimtino „Piasto“ kandidatūrą į Lenkijos ir Lietuvos valdovo sostą priešpaskutinio tarpuvaldžio metu, in: *Istorijos akiračiai. Skiriama prof. A. Tylas 75-mečiui*, red. Edmundas Rimša, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2004, p. 289–306.

6 Andrej Macuk, Polityka rosyjska w Rzeczypospolitej w 1733 roku a kandydatura „Piasta”, in: *Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym*, 2014, t. 29 (2), p. 41–110.

7 Adam Lisek, Litwini na sejmie elekcyjnym w 1733 roku, in: *Z dziejów XVII i XVIII wieku. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Michałowi Komarzyńskiemu*, red. Jan Kwak, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1997, p. 138–140.

Litwini potrafili podejmować własne, nieuzgadniane z Koroną inicjatywy dyplomatyczne także w okresach, gdy Rzeczpospolita funkcjonowała normalnie od strony formalno-prawnej. Dyskusyjna jest kwestia, czy do takich separatystycznych wystąpień w relacjach z Rosją doszło w czasie Potopu, takich wątpliwości nie można już mieć odnośnie wydarzeń z 1678 roku, gdy – jak zauważył Zbigniew Wójcik – Litwini w trakcie negocjacji o przedłużenie rozejmu andruszowskiego podjęli inicjatywę dyplomatyczną szkodliwą dla Rzeczypospolitej, ale służącą interesowi Wielkiego Księstwa⁸. Do szczególnego nasilenia litewskich separatystycznych działań dyplomatycznych w stosunkach z Rosją doszło na początku XVIII wieku. Uwarunkowane to było skomplikowaną sytuacją polityczną i wojenną Wielkiego Księstwa Litewskiego, która sprawiła, że obóz republikański bez uzgodnienia z Koroną zwrócił się o pomoc finansową i militarną do Rosji. Doprowadziło to do zaistnienia nieformalnego sojuszu litewsko-rosyjskiego, którego nie przekreśliło nawet podpisanie oficjalnego aliansu łączącego Rzeczpospolitą z Rosją w Narwie w 1704 roku. Umowy rosyjsko-litewskie zawarte w latach 1702–1703 w Moskwie, Schlissenburgu i Jaworowej, jak też ich realizacja do końca pierwszej dekady XVIII wieku, mają bardzo bogatą literaturę, a wymienić można prace Józefa Feldmana⁹, Włodimira Koroliuka¹⁰, Gintautasa Sliosiūnasa¹¹ czy Jacka Burdowicza-Nowickiego¹².

Porozumienia zawarte w latach 1702–1703 przestały obowiązywać, czy też wpływać na relację Rzeczypospolitej z Rosją na dobrą sprawę dopiero po 1709 roku, gdy najpierw zmarł Hrehory Ogiński, który był gorącym orędownikiem zacieśnienia stosunków litewsko-rosyjskich, a następnie Walna Rada Warszawska uporządkowała sprawy wewnętrzne państwa polsko-litewskiego¹³. Zbiegło się

8 *Historia dyplomacji polskiej*, p. 261.

9 Józef Feldman, *Polska w dobie wielkiej wojny północnej 1704–1709*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1925, p. 9–16, 43–45, 49.

10 Владимир Д. Королюк, Вступление Речи Посполитой в Северную войну, in: *Ученые записки Института славяноведения*, 1954, т. X, p. 242–284; Włodimir Koroluk, *Polska i Rosja a wojna północna*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1955, p. 344–348 [rozdział: Początek szwedzkiej agresji przeciwko Rzeczypospolitej w toku wojny północnej (1701–1702 r.)].

11 Gintautas Sliosiūnas, Walka stronnictw w przededniu i podczas wojny domowej na Litwie XVII/XVIII wieku, in: *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVII wieku*, red. Jerzy Urwanowicz, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003, p. 231–242.

12 Jacek Burdowicz-Nowicki, *Piotr I, August II i Rzeczpospolita 1697–1706*, Kraków: Arcana, 2010, p. 313–342, 385–390, 441–446.

13 Nie zakończyło to jednak kontaktów Piotra I i jego ministrów z panami tak litewskimi, jak i koronnymi, np. z marszałkami konfederackimi w latach 1716–1717, hetmanem wielkim koronnym Adamem Mikołajem Sieniawskim (1715–1717), czy z hetmanem wielkim litewskim Ludwikiem Konstantym Pociemem w latach 1712–1717. Świadczy o tym zachowana korespondencja, tak oryginały, jak i odpisy listów, np. Российский Государственный Архив Древних Актов (dalej – РГАДА), ф. 11, оп. 1, д. 77, 79, 88; ф. 79, оп. 1, 1715, д. 4, 7; 1716, д. 6, 11, 26; 1717, д. 4; Tomasz Ciesielski, Listy hetmana wielkiego litewskiego Ludwika Konstantego Pociem do feldmarszałka Borysa Szeremietiewa z lat 1711–1717. Przyczynek źródłowy do dziejów współpracy

to z początkiem wzrostu aktywności Augusta II na arenie międzynarodowej, co wkrótce doprowadziło do pogorszenia relacji tak króla, jak i Rzeczypospolitej z Rosją, a punktami zapalnymi stały się kwestie Inflant, obecności wojsk carskich na ziemiach polskich i litewskich, jak też poddanych Augusta II w niewoli rosyjskiej¹⁴. Doprowadziło to do zaniechania przez panów litewskich prowadzenia polityki separatystycznej względem Rosji i stan ten przetrwał, poza wspomnianymi wcześniej wydarzeniami z czasów bezkrólewia 1733 roku i wojny o tron polski, do ustanowienia w 1766 roku stałego przedstawicielstwa króla i Rzeczypospolitej w Sankt Petersburgu. Przejęło ono wszystkie zadania związane z reprezentowaniem interesów państwa polsko-litewskiego na dworze carsko-imperatorskim, co sprawiło, że zbędne stało się wysyłanie okazjonalnych poselstw, które do tej pory były podstawową formą kontaktów dyplomatycznych między Rzeczypospolitą a Rosją. Dodać należy, że często i chętnie stosowaną, zwłaszcza w XVIII wieku, gdy do władców rosyjskich kilkadziesiąt takich poselstw wyprawiła cała Rzeczpospolita, władze konfederackie, jak też poszczególne województwa i ziemie. Najwięcej w pierwszych dwóch dekadach XVIII wieku, w czasie polskiej wojny sukcesyjnej i w pierwszych latach po jej zakończeniu, a także w okresie wojny siedmioletniej pomiędzy 1758 a 1762 rokiem¹⁵.

Szczególne znaczenie miały poselstwa wysłane do władców rosyjskich w drugiej dekadzie XVIII wieku, gdy w interesie Rzeczypospolitej leżało jak najlepsze ułożenie stosunków z Rosją i uzyskanie dzięki temu określonych korzyści, zwłaszcza zawojowanych przez Piotra I na Szwecji Inflant. W tym celu posłano w 1711 i 1712 roku dwa poselstwa, na których czele stali: pierwszego – marszałek wielki litewski Marcjan Dominik Wołłowicz, a drugiego – regent kancelarii, nominat na urząd litewskiego chorążego nadwornego Michał Puzyna. Wydaje się, że wybór Litwinów nie był przypadkowy, a liczone na ich lepsze relacje z Piotrem I i jego doradcami. Materia spraw, które były przedmiotem rokowań sprawiła, że na czele poselstwa wyprawionego z Walnej Rady Warszawskiej postawiono ministra litewskiego, czyli Wołłowicza. Nie przyniosło to zamierzonego

części magnaterii polsko-rosyjskiej z Rosją w dobie Wielkiej Wojny Północnej, in: *Epistolografia w dawnej Rzeczypospolitej*, t. VII: *Literatura, historia, język*, red. Piotr Borek, Marceli Olma, Kraków: Collegium Columninum, 2017, p. 241–273.

14 Por. Józef Feldman, *Polska a sprawa wschodnia 1709–1714*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1926; *Historia dyplomacji polskiej*, p. 364–368.

15 Materiały do słabo zbadanej kwestii poselstw wysyłanych przez województwa i powiaty, jak też prywatne osoby, głównie w kwestiach związanych ze szkodami wyrządzanymi przez przemaszero-wujące po terytorium Wielkiego Księstwa oddziały carskie, znajdują się w Archiwum Polityki Zagranicznej Imperium Rosyjskiego w Moskwie (Архив внешней политики Российской Империи (dalej – АВПРИ), ф. 79, оп. 1, 1735, А. 27, 29, 31, 32; 1736, А. 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 33, 35). Sprawy poselstw w okresie wojny siedmioletniej omówił Władysław Konopczyński: *Polska w dobie wojny siedmioletniej*, cz. 1: 1755–1759, Warszawa: Gebethner i Wolff, 1909, p. 172–230; cz. 2: 1759–1763, Warszawa: w Księgarni Gebethnera i Wolffa; Kraków: G. Gebethner i Spółka, 1911, *passim*.

skutku, gdyż jak stwierdził Józef Feldman, poseł „na żądanie ewakuacji Elbląga, twierdz litewskich i ukraińskich, wydania Inflant, uwolnienia więźniów, ulg dla katolicyzmu, otrzymał starym zwyczajem niezobowiązujące obietnice”¹⁶. W 1712 roku Wołowicz zastąpił Puzyna, mający duże rozeznanie w kwestii stosunków z Rosją, a co ważniejsze praktykę wyniesioną z okresu obowiązywania sojuszu litewsko-rosyjskiego. Jednak i jego misja, w tych samych zresztą kwestiach, zakończyła się fiaskiem, choć za carem odbył podróż od Mitawy przez Elbląg i Szczecin po Greifswald¹⁷. To, że Wołowiczowi i Puzynie nie udało się załatwić powierzonych im spraw, wynikało nie z braku doświadczenia czy umiejętności dyplomatycznych, a z twardej postawy Piotra I i jego ministrów w kwestii Inflant i konieczności kontynuowania wojny ze Szwecją, jak też z braku wsparcia ze strony dyplomacji saskiej, dbającej o partykularne interesy Wettinów i elektoratu¹⁸.

Z dwoma kolejnymi misjami do cara wyruszyli Koroniarze, najpierw regent kancelarii koronnej Jakub Dunin (z inicjatywą wysłania misji dyplomatycznej wystąpiła Wielkopolska, instrukcję wystawiła kancelaria koronna), a następnie starosta kopanicki Franciszek Poniński. Także te poselstwa były bezowocne, gdyż Piotr I odmówił rozmów na temat zwrotu Inflant, uwolnienia z zastawu kurlandzkich dóbr stołowych czy zaprzestania ingerowania w sprawy Gdańska, a co do obecności swoich wojsk w Rzeczypospolitej, które szczególnie dawały się we znaki Litwinom – np. jesienią 1717 roku poważnie zakłóciły początek Trybunału Skarbowego w Grodnie¹⁹ – car oświadczył, że nie wycofa ich do czasu zrealizowania postanowień konwencji gdańskiej z 1716 roku. Wpływ na twardą postawę strony rosyjskiej również w tym przypadku miała postawa dyplomacji saskiej, nie wspierającej obu misji na wyraźny rozkaz króla²⁰.

W końcowej fazie Wielkiej Wojny Północnej decydujące znaczenie dla ułożenia stosunków Rzeczypospolitej z Rosją miało poselstwo, o którego wysłaniu zadecydowano na sejmie w Warszawie na przełomie 1718 i 1719 roku. Jednak w Sankt Petersburgu stawilo się ono dopiero w marcu 1720 roku. Na jego czele stał wojewoda mazowiecki Stanisław Chomentowski (*Chomętowski*)

16 Józef Feldman, *Polska a sprawa*, p. 66.

17 Ewa Szklarska, Puzyna Michał, in: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej – *PSB*), t. XXIX, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1986, p. 497.

18 *Historia dyplomacji polskiej*, p. 364, 449.

19 Tomasz Ciesielski, Grodno miejscem obrad komisji i trybunałów skarbowych. Przyczynek do dziejów skarbowości litewskiej pierwszej ćwierci XVIII w., in: *Гарадзенскі налімст. 2009. Дзяржаўныя ўстановы і палітычнае жыццё. XV–XX ст.*, Гародня, 2009, p. 145 i n.

20 Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden (dalej – SHD), 10026 Geheimes Kabinett (dalej – GK), loc. 3551/5 (1717–1718, Sachen mit Moskau, des Starosten von Kopanic [Koponica?], Poninski, Verschickung an dasigen Hof). Kazimierz Jarochoowski, Dwie misje Franciszka Ponińskiego, starosty kopanickiego do cara Piotra w latach 1717–1718, in: Kazimierz Jarochoowski, *Z czasów saskich spraw wewnętrznych, polityki i wojny*, Poznań: Nakł. C. F. Piotrowskiego, 1886, p. 81–186; Urszula Kosińska, *Sejm 1719–1720 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa: Semper, 2003, p. 29; *Historia dyplomacji polskiej*, p. 449–450.

i to jemu przypisuje się prowadzenie rokowań z Piotrem I i jego ministrami. Zakończonych ostatecznie w dużej mierze fiaskiem, gdyż Rosjanie choć bardzo dobrze powitali posła, to najpierw przeciągali rokowania, a następnie odrzucili postulaty Rzeczypospolitej dotyczące przekazania Infant, wypłaty odszkodowania za wyrządzone przez wojska rosyjskie krzywdy i szkody, jak też zniesienia przewidzianego w traktatach polsko-rosyjskich z lat 1667–1678 niezamieszkałego pasa pogranicznego na prawym brzegu Dniepru od Kaniowa do Czehrynia. Na dobrą sprawę jedynymi osiągnięciami poselstwa było wypuszczenie z niewoli rosyjskiej pewnej grupy Polaków i Litwinów oraz zwrot części z 210 armat, których oddania domagała się strona polsko-litewska²¹. Niewiele wiadomo o roli odegranej w negocjacjach przez pisarza litewskiego Michała Puzynę. W oficjalnych dokumentach relacjonujących przebieg poselstwa jedynie okazjonalnie wymieniany jest pełniący funkcję sekretarza Puzyna, choć niewątpliwie był wtedy, jak byśmy to dzisiaj powiedzieli, specjalistą od spraw rosyjskich. To z nim najczęściej wiąże się inne osiągnięcie poselstwa, nie tyle dyplomatyczne, co kulturalne, jakim jest pierwszy sporządzony w języku polskim szczegółowy opis Sankt Petersburga, zespołów pałacowo-parkowych w Oranienbaumie i Peterhofie oraz twierdzy Kronsztad. Przedstawione w nim zostały też dwie uroczystości zorganizowane na cześć cara z okazji jego urodzin i rocznicy zwycięstwa pod Połtawą²². Nie wiadomo, jaka była recepcja w Rzeczypospolitej tego opisu, który słał osiągnięcia Piotra I i potęgę stworzonego przez niego państwa, dlatego też trudno uznać go za istotny z dyplomatycznego punktu widzenia efekt poselstwa.

Nieznana jest rola przypisana Litwinom w trakcie dwóch kolejnych misji w czasach panowania Augusta II, w których pierwszoplanową rolę odgrywali koroniarze – w 1721 roku Jakub Dunin, a w 1729 i 1731 roku Antoni Michał Potocki, choć poselstwa tego drugiego dotyczyły Kurlandii i wycofania z niej wojsk carskich²³.

21 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55d, nr 1–3, 6–8, 56, nr 2; SHD, GK, loc. 3551/9 (1719–1729, Des Palatins von Mazovien, Grafen Chometowski, Verschickung an den zarischen Hof, und die von da zurück gebrachte Resolution, auch was hierauf durch den Prinzen Sergej Dolhoruki [Dolkoruki, Dolgorukow] an Ihre Zarische Majestät gebracht worden und dieselbe hinwiederum geantwertet); Antoni Prochaska, Poselstwo polskie w Petersburgu (1720 r.), in: „Charitas”. *Księga zbiorowa wydana na rzecz r[zymsko] k[atolickiego] Towarzystwa Dobroczynności przy kościele Świętej Katarzyny w Petersburgu*, Petersburg, 1894, p. 368–399; Władysław Konopczyński, *Polska a Szwecja od pokoju oliwskiego do upadku Rzeczypospolitej 1660–1795*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Popierania Polskiej Twórczości Naukowej p. n. Kasa Mianowskiego, 1924, p. 89–91.

22 Krótkie opisanie miasta Petersburga i dziejów w niem [poselstwa] anno 1720, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej – BOSS), nr 305, k. 239–257; Wojciech Kętrzyński, Petersburg w r. 1720, in: *Przewodnik Naukowy i Literacki*, 1877, t. 5, z. 6, p. 520–532; z. 7, p. 603–616. Przeciwko autorstwu Puzyny wypowiedziała się Ewa Szklarska w biografii Michała Puzyny, zob.: Ewa Szklarska, *op. cit.*, p. 497.

23 Barbara Grosfeld, Potocki Antoni Michał, in: *PSB*, t. XXVII, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1983, p. 782; *Historia dyplomacji polskiej*, p. 447, 457.

Kolejny okres ożywionych kontaktów dyplomatycznych przypada na lata 1733–1735, czyli bezkrólewia po śmierci Augusta II i wojny o tron polski. Jeżeli pominąć rozmowy prowadzone przez panów litewskich i polskich najpierw z wysłannikami carskimi, a następnie z dowódcami rosyjskich korpusów ekspedycyjnych, to za jedyną właściwą misję dyplomatyczną należy uznać poselstwo do Sankt Petersburga podkomorzego litewskiego Ignacego Anciety Zawiszy latem 1734 roku. Właściwych zadań dyplomatycznych nie miał i ich nie wykonywał. Jak wynika z jego listów do Henryka Brühla, we wszystkich sprawach konsultował się z rezydentem saskim przy dworze imperialnym. Zawisza przede wszystkim wypełniał cele reprezentacyjne, a jego przybycie do stolicy Rosji miało demonstrować, że rozpoczął się właściwy proces pacyfikacji Rzeczypospolitej. Manifestował przy tym prowestnicką postawę Litwinów, ale zadbał też o prestiżowy wizerunek reprezentowanego przez siebie państwa, gdyż jak twierdził w listach do ministra królewskiego Henryka Brühla, na audyencji u Anny konsekwentnie używał nie tytułatury imperialnej, a „Wasza Carowska Mość”²⁴.

Kwestia tytułatury władców Rosji pojawiła się w trakcie kolejnego poselstwa, na którego czele stał Litwin, a właściwie to Litwini, jeżeli uwzględnić opinie – tak współczesnych wydarzeniom, jak i historyków – że funkcje dyplomatyczne wypełniali zarówno poseł, oboźny litewski Ignacy Ogiński, jak i jego żona Helena z Ogińskich, choć oczywiście nieoficjalnie²⁵. Oboźnemu litewskiemu zadanie odbicia poselstwa do Rosji zostało powierzone na radzie senatu w sierpniu 1739 roku. Priorytetowe znaczenie miała wtedy kwestia zadbania o interesy Rzeczypospolitej w związku z wojną rosyjsko-turecką (z udziałem też Cesarstwa). Zdaniem Zofii Zielińskiej, Ogiński miał „zatrzeć wrażenie turkofilskiej konfederacji Andrzeja Gurowskiego, zapobiec umieszczeniu armii Burkharda Christopha Münnicha na zimowych kwaterach w Polsce oraz żądać wynagrodzenia szkód, spowodowanych przez to wojsko podczas jego przemarszu przez Rzpltą w r. 1738”²⁶.

Oboźny litewski sprawnie przygotował się do drogi, ale do Sankt Petersburga dotarł 4 miesiące po zakończeniu wojny wschodniej, 3 (14) stycznia 1740 roku²⁷. Przyjęty 3 lutego (23 stycznia starego stylu) z wielką rewerencją na audyencji powitalnej przez imperatorkę Annę, złożył listy uwierzytelniające, wysłuchał odpowiedzi udzielonej przez ministra gabinetowego generała Artiomia Wołyń-

24 I. A. Zawisza do Augusta III (?), Sankt Petersburg, 10, 11, 30 lipca 1734 r., SHD, 10026, GK, loc. 3671/10. Materiały do przebiegu tego poselstwa, a także indywidualnych starań I. A. Zawiszy o zrekompensowanie szkód wyrządzonych przez wojsko rosyjskie w jego majątkach znajdują się w АВПРИИ, ф. 79, оп. 1, 1734, А. 39, т. i-II, 40; 1735, А. 7, 30; оп. 7, А. 84 (list Augusta III z 27 września 1734 r.), ale niestety nie miałem dotychczas możliwości z nich skorzystać.

25 Zofia Zielińska, Ogińska Helena, *PSB*, т. XXIII, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1978, p. 593; Eadem, Ogiński Ignacy, in: *Ibid.*, p. 607.

26 *Ibid.*, p. 607.

27 Taka data została podana w opisie materiałów do dziejów tego poselstwa znajdujących się w АВПРИИ, ф. 79, оп. 1, 1740, А. 14, 14а, т. i-II, 40.

skiego, otrzymał kosztowne podarki i podjęty został wystawną ucztą, w której uczestniczyła cała świta posła, jak też rezydent saski z rodziną. W trakcie całego trwającego do 24 czerwca (13 czerwca starego stylu) pobytu nad Nową Ogińscy byli bardzo dobrze podejmowani przez carową, która przydzieliła im okazałą kwatery oraz środki transportu po Sankt Petersburgu (3 karety) na koszt skarbu rosyjskiego²⁸. Poseł francuski Jacques-Joachim Trotti, markiz de la Chétardie tłumaczył te szczególne względy okazane obożnemu litewskiemu z jednej strony praktyką stosowaną we wzajemnych relacjach dyplomatycznych polsko-rosyjskich, a z drugiej wciąż niezatwierdzoną przez sejm Rzeczypospolitej inwestyturą na księstwo kurlandzkie dla Ernesta Jana Birona, który miał dokładać starań, aby pozyskać przychyłność posła²⁹. Tym Trotti tłumaczył fakt, że obożnego litewskiego podejmowano nad Nową znacznie lepiej niż przedstawiciele innych państw, szacując, że samo utrzymanie poselstwa kosztowało skarb rosyjski około 12 tys. talarów (po 2000 talarów miesięcznie). Ponadto imperatorowa hojnie obdarowała Ogińskich swoim portretem ozdobionym diamentami, 6000 rubli (czyli 6000 talarów) podróznego – przy jednoczesnym zapewnieniu im prawa do uiszczania tylko połowy kosztu wynajmu koni pocztowych – futrami, rabarbarem, chińską herbatą i innymi drogimi prezentami. Łączne wydatki dworu rosyjskiego na przyjęcie posła Rzeczypospolitej i jego żony Trotti oszacował na 30 000 talarów³⁰.

Niewątpliwie istotną rolę w tak dobrym przyjęciu poselstwa odgrywały też koneksje świeżo poślubionej żony posła, Heleny z Ogińskich. Kilkanaście lat wcześniej, przebywając w 1727 roku wraz z ojcem Kazimierzem Dominikiem Ogińskim w Kurlandii w trakcie prac komisji senatorsko-polskiej, nauczyła się języka rosyjskiego, a przede wszystkim zaprzyjaźniła z Anną Romanowną, wtedy jeszcze księżną kurlandzką³¹. Pozyskane wówczas umiejętności i znajomości Helena rozwinęła w 1731 roku w trakcie kilkumiesięcznego pobytu w Moskwie. Bardzo dobrze przyjęta

28 J.-J. Trotti, markiz de La Chétardie do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 6 lutnia (26 stycznia) 1740 r., in: *Сборник императорскаго русскаго историческаго общества* (dalej – *СИРИО*), т. LXXXVI: *Дипломатическая переписка французских послов и посланников при русском дворе, часть 9-ая (годы с 1738 по 1740). Донесения маркиза де-ла-Шетарди французскому правительству и ответы министерства. Сообщены из архива Министерства Иностранных Дел в Париже*, Санкт-Петербург: Типография М. М. Стасюлевича, 1893, р. 198–200. O dobrym przyjęciu na dworze rosyjskim Ignacy Ogiński donosił też w listach do króla i jego ministrów, datowanych z Sankt Petersburga 26 marca i 2 maja 1740 r., SHD, GK, loc. 3552/8 (Concernant la négociation de l'Obozny de Lituanie [Litauen], Comte Oginiski, à la Cour de Petersburg), k. 2–6.

29 J.-J. Trotti, markiz de La Chétardie do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 6 lutnia (26 stycznia) 1740 r., *СИРИО*, т. LXXXVI, с. 198–200.

30 J.-J. Trotti, markiz de La Chétardie do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 16 (5) maja, 25 (14) czerwca 1740 r., *СИРИО*, т. LXXXVI, с. 311, 407; ukaz Anny z 7 (18 nowego stylu) czerwca 1740 roku, *СИРИО*, т. CXLVI: *Бумаги Кабинета Министров Императрицы Анны Иоанновны, Юрьевъ*: Типография К. Маттисена, 1915, с. 17.

31 Por. J.-J. Trotti, markiz de La Chétardie do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 16 (14) maja 1740 r., *СИРИО*, т. LXXXVI, с. 311.

i hojnie obdarowana przez koronowaną już na carową Annę, Ogińska zapewne wypełniała wtedy jakąś misję zleconą jej przez Augusta II, ale zdaniem Z. Zielińskiej imperatorowa mimo serdecznego przyjęcia przyjaciółki, „utrzymywała odpowiedni do swej godności dystans; nie dopuszczono też do poufnych rozmów Ogińskiej z carową, wskutek czego [...] nie mogła przedstawić zaleceń monarchy”³². Nabyła jednak pewnego doświadczenia dyplomatycznego i orientacji w mechanizmach rosyjskiego życia dworskiego, które mogła wykorzystać wspierając męża w trakcie jego pierwszej misji nad Newą. Było to o tyle istotne, że w opinii posła francuskiego oboźny litewski nie posiadał przygotowania dyplomatycznego, wykazując choćby brak rozeznania w obowiązującym protokole. Wyrazem tego było między innymi to, że Ogiński najpierw złożył Trottiemu bez zapowiedzi wizytę powitalną 5 lutego (25 stycznia), a po ponad 5 miesiącach zwlekał z wizytą pożegnalną³³.

Przyjęty na dworze carskim na audiencji pożegnalnej 16 (5) czerwca, Ogiński opuścił wraz z żoną 24 czerwca Sankt Petersburg, po uprzednim złożeniu wizyt członkom akredytowanego przy dworze rosyjskim korpusu dyplomatycznego (u posła angielskiego Edmunda Fincha był wieczorem 20 czerwca)³⁴. Wymierne z punktu widzenia interesów Rzeczypospolitej efekty jego poselstwa były znikome. W najważniejszej kwestii, czyli przemarszów wojsk rosyjskich przez Rzeczypospolitą i wyrządzanych przez nich zniszczeń, poseł niewiele zyskał. Nie pomogło ani przybycie, także w styczniu 1740 roku, pułkownika Jerzego Hondorfa, generała adiutanta i specjalnego wysłannika hetmana wielkiego koronnego Józefa Potockiego z dokumentami dowodzącymi skali szkód wyrządzonych przez wojsko rosyjskie³⁵, ani odbycie 13 (2) marca specjalnej konferencji z udziałem ministrów gabinetowych oraz dwóch feldmarszałków: Burkharda Christopha von Münnicha i Piotra Lacy³⁶. Ogiński zapewniał króla, że wypełniał zadania zlecone mu w instrukcji, zapewne na dowód przesyłając odpis memorandum w sprawie szkód wyrządzonych przez oddziały rosyjskie, przede wszystkim zgrupowanie księcia Krzysztofa Kantymira, które dopuszczało się bezczeszczenia i grabieży w świątyniach, jak też w pałacach i dworach szlacheckich³⁷. W drugim swoim memorandum wręczonym ministrom carskim 24 (14) kwietnia Ogiński podkreślił, że

32 Zofia Zielińska, Ogińska Helena, p. 593.

33 J.-J. Trotti, markiz de La Chétardie do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 6 lutnia (26 stycznia), 21 (10) czerwca 1740 r., *СИРИО*, т. LXXXVI, с. 200, 399.

34 E. Finch do W Stanhope lorda Harringtona, Sankt Petersburg, 7 czerwca 1740 r., *СИРИО*, т. LXXXV: *Дипломатическая переписка английских посланников при русском дворе с 1740 г. по 3 марта 1741 г.*, Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1893, с. 38, 48; J.-J. Trotti, markiz de La Chétardie do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 21 (10) i 25 (14) czerwca 1740 r., *СИРИО*, т. LXXXVI, с. 399, 407.

35 АВГРИ, ф. 79, оп. 1, 1740, д. 16.

36 J.-J. Trotti, markiz de La Chétardie do J.-J. Amelot de Chaillou, St. Petersburg 19 (8) marca, 9 kwietnia (29 marca) 1740 r., *СИРИО*, т. LXXXVI, с. 262, 296.

37 I. Ogiński do Augusta III, 26 marca i 2 maja 1740 r.; „Pro Memoria”, SHD, GK, loc. 3552/8, k. 2–6, 10–11, 29–31v.

za sprawą działań rosyjskich doszło do naruszenia neutralności Rzeczypospolitej w wojnie rosyjsko-osmańskiej, co było sprzeczne z postanowieniami traktatu karłowickiego 1699 roku. Wystąpił o limitowanie prac komisji powołanej do oszacowania i zadośćuczynienia szkód wyrządzonych przez armię carską w Rzeczypospolitej. Oświadczył też, że skala wyrządzonych zniszczeń była znana stronie rosyjskiej, gdyż feldmarszałka Burkharda Christopha von Münnich informował o tym na bieżąco, zwłaszcza w 1739 roku, hetman wielki koronny Józef Potocki³⁸. W udzielonej odpowiedzi ministerium rosyjskie zwróciło uwagę, że postanowień traktatu karłowickiego nie przestrzegała druga strona konfliktu, czyli Imperium Osmańskie, a i Polacy nie dostosowali się do wszystkich przewidzianych w nim procedur. Zapewniło, że intencją imperatorowej było wynagrodzenie wszystkich szkód – w tej sprawie odpowiednie polecenia i środki finansowe otrzymali jej komisarze. Ponadto Rzeczypospolitą opuściły wszystkie wojska rosyjskie i nie zostaną w przyszłości wprowadzone w jej granice³⁹. Na audiencji pożegnalnej 16 (5) czerwca zapewniono posła, że rozpatrzona zostanie konieczność zwiększenia środków przeznaczonych na zrekompensowanie szkód poniesionych przez mieszkańców Rzeczypospolitej – choć zaznaczono, że komisarzom posłano już 300 tys. rubli – co pozwolić miało na wypłatę koniecznych odszkodowań po wnikliwym zbadaniu wszystkich skarg⁴⁰. Przekazano mu też kopie rozkazu wystosowanego do komisarzy⁴¹. W sporządzonym 9 maja 1740 roku oficjalnym liście adresowanym do Augusta III, imperatorowa Anna wyjaśniając powody przejścia swoich wojsk przez ziemie Rzeczypospolitej, zapewniła także, że jej komisarze otrzymali już dodatkowe zalecenia odnośnie rozpatrywania skarg i przyznawania rekompensat.

I lubo wszystkie one sprawy w tych responsach, które przysłanemu do nas od Jego Królewskiego Wieliczeństwa i Rzeczy Pospolitej Polskiej ekstraordynaryjnemu albegetowi obożnemu wielkiemu litewskiemu, grafowi z Kozielska Ignacemu Ogińskiemu na podane od niego memoriały i punkta uczynione, dostatecznie *et circumstantis* objaśnione są przy namienionej komisji, komisarzom o najprędzszym promowaniu i zakończeniu *confirmatoria mandata* posłane⁴².

38 „Zweytes Memorial”, SHD, GK, loc. 3552/8, k. 14–18. Korespondencja Józefa Potockiego z Burkhardem Christophem von Münnich z 1739 r. – patrz *Korespondencja Józefa Potockiego. Hetman wielki koronny 1739*, oprac. i wyd. Tomasz Ciesielski, Warszawa, Bellerive-sur-Allier: Wydawnictwo DiG, edition La Rama, 2019, p. 285–333.

39 „Beantwortet”, SHD, GK, loc. 3552/8, k. 19–22v.

40 J.-J. Trotti, markiz de La Chétardie do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 18 (7) czerwca 1740 r., *CIPHO*, t. LXXXVI, c. 380–381.

41 SHD, GK, loc. 3552/8, k. 27–28.

42 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 56, nr 13, p. 3. Tłumaczenie tego listu na język niemiecki, SHD, GK, loc. 3552/8, k. 23–26.

Pozornie więc misja Ogińskiego mogła zostać uznana za uwieńczoną sukcesem, ale w rzeczywistości, gdy dobiegała ona końca, swoje prace finalizowała też komisja do spraw szkód wyrządzonych przez armię carską. Stronę rosyjską reprezentowały na niej osoby rozpoznawane w Wielkim Księstwie, gdyż generał major Franciszek Darewski i pułkownik Matwiej Liven (Matthias von Lieven). Pierwszy z nich był szlachcicem litewskim z województwa mińskiego, który być może już w trakcie Wielkiej Wojny Północnej wstąpił na służbę rosyjską. Nie jest to jednak pewne, gdyż jeszcze w 1730 roku występował przed Stanisławem Leszczyńskim jako przedstawiciel grupy szlachty litewskiej spiskującej w celu detronizacji Augusta II. W 1731 roku Darewski w randze podpułkownika pozostawał w służbie carskiej, a wykorzystywany był przede wszystkim w misjach dyplomatycznych i to o charakterze agenturalnym. W 1733 roku prowadził działalność agitacyjną w Rzeczypospolitej wymierzoną przeciwko kandydaturze Leszczyńskiego, a w latach 1734–1735 dowodził niewielkim oddziałem rosyjskim operującym w Lubelskim, Krakowskim, na Spiszu i Podhalu, posiłkującym wojewodę krakowskiego Teodora Lubomirskiego⁴³. W latach 1738–1739 dwukrotnie przebywał jako rezydent przy boku hetmana wielkiego koronnego Józefa Potockiego. Na tym ostatnim stanowisku zastąpił go w październiku 1739 roku Matwiej Liven, który w latach 30. kilkakrotnie wypełniał różne misje w Rzeczypospolitej⁴⁴. Nie byli to komisarze skłonni do łatwego ferowania decyzji na korzyść szlachty podolskiej czy pokuckiej. Wykazał to przebieg komisji, która rozpoczęła prace w Satanowie w styczniu 1740 roku po stawieniu się komisarzy polskich wyznaczonych przez sejmiki województw południowo-wschodnich. Rozpatrzono na niej szereg skarg zbiorowych i indywidualnych, przyznając odszkodowania w łącznej wysokości 300 tys. talarów, co nie zaspokoilo roszczeń właścicieli ziemskich z Pokucia i Podola, którzy znacznie wyżej szacowali swoje straty wyrządzone przemarszami wojsk rosyjskich. Tylko w należących do Czartoryskich kluczach Międzybóż, Mikołajów, Satanów i Tarnoruda żołnierze rosyjscy mieli zagarnąć zboże, mięso, siano i alkohol na łączną kwotę blisko 479 tys. zł. A skalę strat mieszkańców terenów południowo-wschodnich Rzeczypospolitej na przełomie lat 30. i 40. XVIII wieku powiększyła przywleczona przez Rosjan z Mołdawii zaraza bydła, która zdziesiątkowała stada na Podolu i Ukrainie⁴⁵. Nic więc dziwnego, że strona polska domagała się reasumpcji komisji.

43 AGAD, Archiwum Publiczne Potockich, nr 169, p. 962–1038; АБІПІ, ф. 79, оп. 1, 1734, л. 30, л. 1–24; Władysław Konopczyński, Darewski Franciszek, in: *PSB*, t. IV, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1938, p. 435–436.

44 Tomasz Ciesielski, O archiwum Józefa Potockiego i jego korespondencji z końca lat 30. XVIII w., in: *Korespondencja Józefa Potockiego*, p. 56.

45 Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie, nr 2571, t. 4, nr 2768. Relacje różnych osób z jesieni 1739 – zimy 1740, BOss, nr 17770, p. 1163–11764, 1174, 1211, 1221; List biskupa kamienieckiego Franciszka Antoniego Kobielskiego z 27 grudnia 1739 r., AGAD, Zbiór Czołowskiego, nr 346, p. 237. Instrukcja dla I. Ogińskiego, Hubertsburg b.d.d. (październik 1739 r.), SHD, 10026 GK, loc. 2879/10; Władysław Konopczyński, Darewski Franciszek, in: *PSB*, t. IV, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1938, p. 435–436.

W drugiej istotnej kwestii kwaterowania i przemarszów wojsk carskich, Anna zadeklarowała, że w przyszłości nie powtórzą się już takie sytuacje. Imperatorowej łatwo przyszło ją złożyć, gdyż wojna z Turcją zakończyła się we wrześniu 1739 roku wraz z przystąpieniem Rosji do traktatu pokojowego zawartego w Belgradzie. Zakładał on bezzwłoczne wycofanie armii carskiej z Mołdawii, co nastąpiło jesienią 1739 roku. Wyjątek stanowił garnizon chocimski, ale i ten po zniszczeniu części umocnień oraz wywiezieniu sprzętu i zapasów wojennych, opuścił twierdzę na początku 1740 roku i w sposób uporządkowany przeszedł przez ziemie polskie w rejon Kijowa. W Rzeczypospolitej pozostał jedynie zdeponowany w okolicach Żwańca za pozwoleniem królewskim ciężki sprzęt artyleryjski i amunicja, z której wywiezieniem Rosjanie się nie spieszyli. Nie było to jednak spowodowane nowymi planami wojennymi na południu, gdyż Rosja była wyczerpana świeżo zakończonym konfliktem zbrojnym, który de facto przegrała, jeżeli zestawić skromne nabytki terytorialne przy ogromnych kosztach finansowych, materiałowych i ludzkich, jak też niekorzystnej zmianie układu sił w regionie (przede wszystkim wyemancypowanie się Szwecji spod protektoratu carskiego i zawarcie przez nią sojuszy z Francją oraz Turcją). W 1740 roku dla Anny i jej ministrów ważniejsze było takie zakończenie procesu ratyfikacji traktatu pokojowego, aby poprawić zawarte w nim zapisy, co udało się, ale tylko w kwestiach drugorzędnych⁴⁶.

W piśmie do Augusta III imperatorowa Anna zadeklarowała wolę utrzymania przyjaznych i dobrosąsiedzkich stosunków z Rzeczypospolitą, ale poza pustymi deklaracjami i obietnicami, niczego konkretnego to nie wносиło we wzajemnych relacjach międzypaństwowych. Nie wiadomo natomiast, czy złożyła jakieś deklaracje lub obietnice w sprawach partykularnych i prywatnych posła. Mało prawdopodobne wydaje się, aby Ogińscy prowadzili jakieś rozmowy dotyczące Wielkiego Księstwa, gdyż w 1740 roku konkretne roszczenia miała tylko szlachta z południowo-wschodnich województw koronnych. Raczej nie występowali też o protekcję dla którejś z facji magnacko-litewskiej, gdyż jak można wnioskować z ustaleń Andrieja Macuka, obożny litewski utrzymywał dystans wobec toczącego się wtedy konfliktu między Radziwiłłami a innymi rodami, tylko okazjonalnie podejmując współpracę z Sapiehami⁴⁷. Nie ulega wątpliwości natomiast, że Ogińscy zabiegali, jak zresztą wszyscy przybywający na dwór imperatorski magnaci Rzeczypospolitej, o swoje własne interesy. Jednak i w tym przypadku niewiele poza otrzymanymi prezentami uzyskali, Ignacego nie obdarowano żadnymi honorami rosyjskimi, ale carowa w liście napisanym 18 (7)

46 Сергей М. Соловьев, *История России с древнейших времен*, Москва: Голос, Колокол-Пресс, 2003, т. 20, с. 606–607; Румяна Михнева, *Россия и Османская империя в международных отношениях в середине XVIII века*, Москва: Наука, 1985, с. 44–46.

47 Андрэй Машук, *Барацьба магнацкіх групак у ВКЛ (1717–1763 гг.)*, Мінск: Медысон, 2010, с. 112–219.

czerwca rekomendowała Augustowi III całą rodzinę, prosząc o odpowiednie wynagrodzenie posła⁴⁸. Nadzieje na dalszą protekcję ze strony Anny przekreśliła jednak jej rychła śmierć 28 października (17 października starego stylu) 1740 roku. Rozpoczął się trwający ponad rok proces zmian w najwyższych władzach imperium, zwieńczony przewrotem pałacowym 6 grudnia (25 listopada) 1741 roku, w wyniku którego odsunięty od władzy został Iwan VI, a właściwie to rządzący w jego imieniu jako regenci rodzice oraz ministrowie pochodzenia niemieckiego, a na tronie zasiadła Elżbieta Romanowa.

Pierwszą ofiarą przewrotów pałacowych został Ernest Jan Biron, zesłany w głąb Rosji, pozbawiony wszystkich godności, w tym lenna kurlandzkiego. Tak rządząca w imieniu Iwana VI (III) Romanowa regentka Anna, jak i później imperatorowa Elżbieta domagały się od Rzeczypospolitej zaakceptowania tego stanu rzeczy i umożliwienia przeprowadzenia nowej elekcji. Kandydatami do tronu było dwóch przedstawicieli niemieckich rodzin książęcych. Początkowo poparciem dworu rosyjskiego cieszył się austriacki generał feldwachtmeister Ludwik Ernst książę von Braunschweig-Wolfenbüttel (brat męża regentki Anny), a po przewrocie z grudnia 1741 roku, feldmarszałek armii rosyjskiej Ludwik landgraf von Hessen Homburg. I choć ten ostatni był dobrze znany elitom polsko-litewskim, to August III, ministrowie i większość senatorów sprzeciwiała się spełnieniu żądania rosyjskiego, aby nie czynić precedensu i podkreślić zwierzchnie prawa Rzeczypospolitej nad Kurlandią. Co więcej, przeciwko przyjęciu kandydatów narzucanych przez dwór carski wystąpiły również stany kurlandzkie⁴⁹.

Nie była to jedyna kwestia wymuszająca wyekspediowanie nowego poselstwa do Rosji. Drugą była przeprowadzona w 1740 roku delimitacja rosyjsko-osmańska, która odbyła się kosztem terytoriów polskich u ujścia Kodymy do Bohu. Co więcej, coraz bardziej oczywiste stawały się plany władz carskich zagospodarowania terenów na pograniczu polsko-osmańsko-rosyjskim przez kolonizację wojskową z wykorzystaniem ludności napływającej z Bałkanów. Do tego dochodziły stałe niemal spory o tereny pograniczne i zamieszkującą je ludność, ze szczególnym uwzględnieniem kolonizowanych wbrew postanowieniom traktatowym terenów naddnieprzańskich, jak też kwestie religijne i konflikty między Cerkwią prawosławną a Kościołem unickim na ziemiach białoruskich.

48 Anna Romanowna do Augusta III, Sankt Petersburg, 7 czerwca (st. stylu) 1740 r., SHD, GK, loc. 3552/8, k. 7–8.

49 Mieczysław Skibiński, *Europa a Polska w dobie wojny o sukcesję austriacką w latach 1740–1745*, Kraków: Akademia Umiejętności, 1912, t. 1, p. 232–234, 245; t. 2, p. 652–653 („Diariusz transakcyi mitawskich”, czerwiec 1741); Zofia Zielińska, *Walka „Familii” o reformę Rzeczypospolitej 1743–1752*, Warszawa: PWN, 1983, p. 38; Klauspeter Strohm, *Die Kurländische Frage (1700–1763). Eine Studie zur Mächtepolitik im Ancien Régime*, Berlin, 1999, p. 183–192. Swoje roszczenia do tronu kurlandzkiego zgłosił też Maurycy Saski wspierany przez dyplomację francuską, ale Elżbieta Romanowa stanowczo odrzuciła jego kandydaturę, Mieczysław Skibiński, *op. cit.*, t. 1, p. 245.

Decyzję w sprawie ponownego wysłania Ogińskiego do Sankt Petersburga w charakterze posła króla i Rzeczypospolitej podjęto na radzie senatu, która obradowała od 12 do 23 maja 1742 roku we Wschowie. Już 21 maja 1742 roku, a przynajmniej taką datą zostały opatrzone, wystawione zostały instrukcje, list kredencjonalny i paszport podróżny dla Ogińskiego, którego August III określił jako swojego „ablegata”. Instrukcje jawną i tajną („do partykularnej wiadomości”) sporządziła kancelaria wielka litewska⁵⁰, a zgodność pieczęci potwierdził sekretarz królewski „pieczęci wielkiej Wielkiego Księstwa Litewskiego” Józef Wojucki. Pierwsza zalecała posłowi jak najszybsze wyruszenie w drogę, a po przybyciu na miejsce uzyskanie audiencji i złożenie gratulacji Elżbiecie z okazji objęcia tronu oraz zapewnienie jej, jak i całego imperatorskiego gabinetu ministerialnego (Kabinet-Ministerium) o przyjaźni ze strony Augusta III i Rzeczypospolitej; wystaranie się o wznowienie prac komisji powołanej do zbadania szkód wyrządzonych przez wojska rosyjskie w trakcie przemarszów przez Rzeczypospolitą w latach 1738–1739, niezwłoczne zabranie sprzętu artyleryjskiego pozostawionego przez armię carską w starostwie smotryckim pod koniec 1739 roku oraz podjęcie przez stronę rosyjską skutecznych działań zapobiegających najazdom kozackim na pograniczne ziemie naddnieprzańskie, w tym o wydanie surowych rozkazów koszowemu Siczy, aby zadbał o wspólną z wojskiem polskim obronę granicy. Najważniejszym z punktu widzenia prawa międzynarodowego zapisem był wnioskujący o zawieszenie obowiązywania delimitacji rosyjsko-osmańskiej do czasu uwzględnienia w niej dokumentów rozgraniczających oba państwa z Rzeczypospolitą na mocy postanowień traktatów Grzymułtowskiego i Karłowickiego. Posłowi nakazano składanie raportów z przebiegu poselstwa i utrzymywanie stałego kontaktu z ministrami przebywającymi przy boku Augusta III. W Rosji miał przebywać aż do uzyskania zezwolenia na jej opuszczenie od króla, zakazano mu podejmowania w rozmowach z ministrami carskimi innych kwestii niż umieszczone w instrukcji poselskiej. To ostatnie powtórzono w instrukcji „partykularnej”, w której pojawiły się inne zalecenia rozwijające punkty z instrukcji jawnej. Były to: podjęcie ścisłej współpracy z rezydentem saskim Janem Petzoldem „jako tam dawno zamieszkałego i wiadomego sekretów *ministerii praesentis*” oraz, o ile będzie obecny, z nadzwyczajnym posłem saskim Nicolausem Willibaldem von Gersdorff; zapewnienie ministrów carskich, że August III uczynił wszystko, aby zapobiec konfederacji w Rzeczypospolitej o charakterze antyrosyjskim i dlatego uwięził pułkownika Wespazjana Bonę; unikanie dyskusji o tytule imperatorskim pod pretekstem, że jako wysłany „od dwóch tylko stanów Rzpltej, nie może być dany inszy tytuł,

⁵⁰ Zdaniem Zofii Zielińskiej (zob.: Zofia Zielińska, *Walka „Familii”*, p. 39) autorem instrukcji był Michał Czartoryski, ale w preambule pojawia się stwierdzenie „dana z Kancelerayi Wielkiej W. Xięstwa Litewsk.” i wyszły pod pieczęcią, do której używania miał prawo ówczesny kanclerz wielki Jan Fryderyk Sapieha.

tylko według ostatnich traktatów, na przyszłym zaś sejmie wątpić nie trzeba, że cała Rzplta zgromadzona łatwo tę trudność ułatwi dla tym ściślejszej sąsiedzkiej przyjaźni”; zaopatrzenie się w stosowne dokumenty, w tym w diariusz swojego poprzedniego poselstwa, manifest Anny z maja 1740 roku oraz mapę pogranicza polsko-osmańskiego, będącą w posiadaniu hetmana wielkiego koronnego Józefa Potockiego, a sporządzoną przez instygatora koronnego Pawła Benoe. Te dokumenty miały mu pomóc skutecznie zabiegać o odszkodowania dla szlachty za szkody poczynione przez wojsko rosyjskie w latach 1738–1739, powstrzymanie najazdów kozackich na pograniczne ziemie Rzeczypospolitej oraz skorygowanie delimitacji rosyjsko-osmańskiej z 1740 roku⁵¹.

W instrukcji sporządzonej w maju sprawa kurlandzka nie pojawiła się, na co wpływ mogła mieć stanowcza interwencja posła rosyjskiego Hermana Karla von Keyserlinga⁵², jak też sytuacja międzynarodowa Saksonii, która podejmując olbrzymi wysiłek finansowy i militarny uwikłała się w wojnę o sukcesję austriacką, posiłkując przy tym Prusy w pierwszej wojnie śląskiej. Ta ostatnia zakończyła się w czerwcu 1742 roku bez jakichkolwiek korzyści dla elektoratu, co wymagało zweryfikowania jego dotychczasowej polityki zagranicznej, w tym relacji z Rosją. Podjęte w drugiej połowie 1742 roku działania na arenie międzynarodowej, zwłaszcza pozyskanie wsparcia ze strony Francji, jak też naciski ze strony części polsko-litewskiego establishmentu politycznego (najprawdopodobniej „Familii”) sprawiły, że 23 grudnia z „kancelarii mniejszej” litewskiej wyszedł suplement, który dotyczył kwestii kurlandzkiej. Na wstępie stwierdzono w nim, że poseł powinien uzyskać o niej „obszerną informację”, w domyśle we właściwej instrukcji, ale zrezygnowano z tego pod wpływem listu carowej Elżbiety z 6 lutego 1742 roku, w którym zapewniła Augusta III, że nie chciała, aby kwestia ta była powodem „nieukontentowania” króla i Rzeczypospolitej. „Więc aby ta sprawiedliwa asekuracja w uczynku się ziściła” w grudniu polecono posłowi, aby domagał się odpowiedzi na memoriały i listy w sprawie kurlandzkiej ślone do Sankt Petersburga, jak też wyjaśnień dotyczących działań komisji ryskiej i pewnych „partykularnych” osób⁵³.

Kolejne uzupełnienie do instrukcji zostało sporządzone 1 marca 1743 roku, gdy Ogiński był już w drodze do Sankt Petersburga. Wzmocniono w niej stanowisko Rzeczypospolitej w sprawie kurlandzkiej, gdyż domagano się uwolnienia i przywrócenia do władzy w księstwie Birona, który nie złamał kondycji

51 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 1, k. 1–9v; Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (dalej – BJ), nr 115, k. 142–146; Instruction pour le Seigneur Ignace Oginski quartier Maitre du Grand-Duché de Lituanie [Litauen] et Envoyé de Sa Majesté et de la République [Polen] à la Cour Impériale de Russie [Russland], à Fraustadt le 21. du Mois de Mai 1742, SHD, GK, loc. 3552/9; Mieczysław Skibiński, *op. cit.*, t. 1, p. 235–236; t. 2, p. 25–26; Zofia Zielińska, *Walka „Familii”*, p. 38–39.

52 *Ibid.*, p. 39.

53 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 1, k. 10 i 11–11v (duplikat). Zgodność pieczęci potwierdził sekretarz kancelarii mniejszej Franciszek Szelutta.

zawartych z Augustem III w Gdańsku, a także nie występował przeciwko królowi czy Rzeczypospolitej. Umieszczone to zostało w drugiej części suplementu, który zaczynał się od zalecenia, aby poseł zorientował się w sytuacji katolików i duchownych prowadzących działalność misjonarską w Rosji. Sporządzić miał z tego raport, na którego podstawie miała mu zostać wydana instrukcja dotycząca dalszego działania. Do tego czasu miał prowadzić ostrożnie rozpoznanie, aby nie sprowokować Rosjan do „rekwizycji o dyzunitów, którzy [...] znajdują mocne u tamtego dworu protekcje”. Zalecono mu za to stanowcze postawienie sprawy pozostawionego na Podolu rosyjskiego sprzętu artyleryjskiego, gdyż stawał się on sporym problemem w stosunkach z Imperium Osmańskim i Chanatem Krymskim, o czym przekonał się w Bachczysaraju inny poseł wyznaczony w maju 1742 roku na radzie senatu, Józef Łopuski, a spodziewano się, że pretensje z tym związane będzie musiał wysłuchać w Stambule Paweł Benoe. Dlatego Ogiński miał domagać się jak najszybszego wyprowadzenia tego sprzętu z granic Rzeczypospolitej. W suplementcie zamieszczono też skargi na gwałty rosyjskie na pograniczu z Wielkim Księstwem Litewskim, a przede wszystkim na najazdy na należące do podkancelerzego litewskiego Michała Czartoryskiego starostwo homelskie i faktyczne przyłączenie jego części do państwa rosyjskiego poprzez wystawienie rosyjskich posterunków wojskowych. Poseł miał domagać się bezzwłocznego ich zwinięcia i zwrotu zagrabionego pasa ziemi⁵⁴.

Kolejnym poleceniem, które otrzymał Ogiński najprawdopodobniej w kwietniu, było interweniowanie w sprawie blokowania portu gdańskiego przez fregatę rosyjską i zajęcia przez nią dwóch statków szwedzkich wyladowanych towarami kupców gdańskich. Nim jednak przystąpił do jego wykonania, sytuacja uległa zmianie, gdyż 14–15 kwietnia do ujścia Wisły przyplłynęły dwa okręty szwedzkie, które odzyskały wzięte przyzy i zmusiły fregatę rosyjską do ukrycia się w Gdańsku, gdzie została de facto internowana⁵⁵. Zapewne w celu ochrony miasta przed zemstą rosyjską powstał list króla do carowej, który Ogiński niezwłocznie wręczył, uzyskując zapewnienie, że rezydentowi rosyjskiemu w Gdańsku Schindelowi został wydany rozkaz załagodzenia całej sytuacji⁵⁶.

Do Sankt Petersburga Ogiński dotarł w marcu 1743 roku⁵⁷ i choć nawiązał współpracę z Petzoldem, a latem z Gersdorffem, który po kilku miesiącach nie-

54 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 1, k. 12.

55 Załącznik do listu do I. Ogińskiego z 24 kwietnia 1744 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 3.

56 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 1 czerwca 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 4.

57 Dyplomata angielski C. Wich w raporcie do ministra północnego departamentu J. Carteret z 30 (19) marca 1743 roku stwierdził, że Ogiński przybył niedawno („lately”) do Petersburga, СИРИО, т. ХСІХ: *Дипломатическая переписка английских послов и посланников при русском дворе*, Санкт-Петербург, 1897, с. 291. List kredencjonalny posła datowany jest na 11 marca 1739 r., zob.: АВПРИ, ф. 79, оп. 7, А. 184.

obecności wrócił nad Newę (po raz pierwszy przebywał na dworze carskim od wiosny do listopada 1742 roku)⁵⁸, to nie mógł liczyć na wsparcie z ich strony, gdyż dla Augusta III i ministrów saskich ważniejszy był interes elektoratu i pozyskanie przychylności Rosji w związku z planowanym zerwaniem sojuszu z Prusami. Zdaniem Mieczysława Skibińskiego

cała jego akcja [Ogińskiego – T. C.] w Rosyi a raczej dane mu instrukcje, obliczone były wyłącznie tylko na uspokojenie opinii publicznej dane posłowi instrukcje polskie, a nie w tym celu, aby naprawdę zostały wykonane i przeprowadzone⁵⁹.

Jednocześnie badacz ten uważa, że Ogiński wspierał działania dyplomacji elektorskiej zmierzające do zawarcia sojuszu sasko-rosyjskiego⁶⁰. Sam poseł twierdził w jednym z listów pisanych do kanclerza koronnego, biskupa chełmińskiego Andrzeja Stanisława Załuskiego, że Petzold „przyjaźnie” konsultował się z nim we wszystkich sprawach⁶¹. W przypadku Gersdorffa zaś stwierdził, że „nic mi od dworu naszego nie przyniósł, oprócz wspólnego starania deklaracji w zaczęłym kurlandzkim interesie, referują się *in hoc negotio* do moich podanych memoriałów”⁶².

W Sankt Petersburgu Ogiński przebywał od marca 1743 roku do początków lutego 1744 roku. Stosując się do otrzymanej instrukcji przez cały czas pobytu utrzymywał kontakt listowny z kanclerzem koronnym, którego informował o przebiegu swojej misji, jak też o ciekawszych wydarzeniach rozgrywających się w mieście nad Newą i przebiegu wojny rosyjsko-szwedzkiej. Nie zaniedbywał przy tym własnych spraw, zabiegając o wakujące po śmierci Józefa del Campo Scipio urząd marszałka nadwornego litewskiego i rotmistrzostwo chorągwi petyhorskiej⁶³. Korespondencja była przesyłana początkowo przez Warszawę, ale w czerwcu 1743 roku Ogiński zaproponował Załuskiemu, aby dołączana była do pakietów dyplomatycznych słanych pocztą saską do Petzolda, „to mnie prędzej dochodzić będzie”⁶⁴. Pod koniec września zalecił dodatkowo, aby korespondencja była kierowana za pośrednictwem rezydenta saskiego w Gdańsku, który będzie ją odsyłał w „kopercie” do Petzolda⁶⁵. Jak się wydaje, nie dysponujemy obecnie całą korespondencją Ogińskiego do Załuskiego, ale te listy, które się zachowały,

58 [http://saebi.isgv.de/biografie/Nikolaus_Willibald_von_Gersdorff_\(1713-1765\)](http://saebi.isgv.de/biografie/Nikolaus_Willibald_von_Gersdorff_(1713-1765)) [dostęp 10 11 2019].

59 Mieczysław Skibiński, *op. cit.*, t. 1, p. 322–323.

60 *Ibid.*, p. 440, 447, 505.

61 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 13 sierpnia 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 20v.

62 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 27 sierpnia 1743 r., *Ibid.*, l. 22v.

63 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 15, 22, 29 czerwca, 28 września, 24 grudnia 1743 r., *Ibid.*, l. 6–7, 8v, 11, 26v, 29v–30.

64 I. Ogiński do A.S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 15 czerwca 1743 r., *Ibid.*, l. 7.

65 I. Ogiński do A.S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 28 września 1743 r., *Ibid.*, l. 27.

świadczą o dużej jej częstotliwości. W czerwcu, lipcu i pod koniec 1743 roku poseł ekspediował listy nawet w odstępie 3–4 dni: 1, 3, 15, 18, 22, 25, 29 czerwca, 2, 6, 9, 13, 16, 23 lipca, 6, 13, 27 sierpnia, 7, 21, 28 września, 21, 24, 28 i 31 grudnia⁶⁶. Do tego dochodzą dwa listy Ogińskiego z zimy 1744 roku⁶⁷, a cała korespondencja, wobec braku spisanego diariusza, stanowi podstawowe źródło informacji o przebiegu drugiej misji dyplomatycznej oboźnego litewskiego nad Nową⁶⁸.

Zę względu na sytuację zewnętrzną Rosji, jak też na uroczystości dworskie Ogiński przez pewien czas oczekiwał na audiencję u carowej Elżbiety. Nie zraziło to go do próby pozyskania przychylności monarchini dla spraw Rzeczypospolitej poprzez ufundowanie z okazji pierwszej rocznicy jej koronacji na początku kwietnia iluminacji, a która, jak się chwalił kanclerzowi koronnemu, była „najlepszą w całym Petersburgu [...] z znacznym kosztem wystawioną”⁶⁹. Jeszcze przed audiencją Ogiński odbył 5 kwietnia pierwszą konferencję z ministrami carskimi i złożył na niej memorandum poruszające niewątpliwie wszystkie sprawy zawarte w instrukcji, za wyjątkiem kwestii kurlandzkiej⁷⁰. Przyjęty 24 kwietnia na audiencji przez carową złożył kilka memorandumów w sprawie naruszającego interesy Rzeczypospolitej rozgraniczenia rosyjsko-tureckiego, okupowania przez wojska rosyjskie terenów pogranicznych, najazdów, gwałtów i grabieży kozackich na terenach ukraińskich, nabożeństw katolickich w Rydze, jak też zawierające żądanie przywrócenia na tron kurlandzki Birona⁷¹. Kolejne memorandum, powtarzające wcześniejsze postulaty, jak też poruszające kwestie krzywd wyrządzanych przez poddanych carskich mieszkańcom pogranicznych terenów Wielkiego Księstwa, głównie w starostwie homelskim, Ogiński złożył 20 maja⁷². Odpowiedź w tej sprawie Ogiński otrzymał 18 czerwca, aby 26 sierpnia znów ją podnieść w liście do ministrów carskich, zapewne dlatego, że nie zostały spełnione obietnice wycofania rosyjskich posterunków wojskowych⁷³.

66 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6.

67 I. Ogiński do A.S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 10 stycznia, 1 lutego 1744 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 56, nr 15, k. 1–3.

68 Materiały do przebiegu tego poselstwa znajdują się w АВПРИ, ф. 79, оп. 1, 1743, д. 11, т. I–II, 40; оп. 6, д. 28, 29; оп. 7, д. 184, 188, 191, ale w większości z niej niestety nie miałem dotychczas możliwości skorzystania.

69 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 7 kwietnia 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 1v.

70 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 7 kwietnia 1743 r., *Ibid.*, l. 1–1v.

71 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 39–52; Louis d’Usson de Bonnac hr. d’Alion do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 9 kwietnia 1743 r., СИРИО, т. С: *Дипломатическая переписка французских послов и посланников при русском дворе*, Санкт-Петербург: Типография М. М. Стасюлевича, 1897, с. 539; Sankt Petersburg, 30 kwietnia, 28 maja, 2 lipca, 21 sierpnia 1743 r., СИРИО, т. CIV: *Бумаги Кабинета Министров Императрицы Анны Иоанновны 1731–1740 гг.*, Юрьевъ: Типография К. Маттисена, 1898, с. 3–4, 21–22, 38, 87.

72 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 72–80v.

73 *Ibid.*, k. 106v–107.

Posel już wiosną 1743 roku był świadomy, że rozmowy z Rosjanami toczyć się będą bardzo wolno, zwłaszcza, że od początku czerwca Elżbieta rezydowała poza Sankt Petersburgiem i choć Ogiński mogli, a właściwie to musieli raz w tygodniu, w niedzielę (okazjonalnie też drugi raz w czwartek) stawiać się o godzinie czwartej w Peterhofie, to jedynie w celu udziału w „asamblach”, po których wracali do Sankt Petersburga, odbywając podróż liczącą, jak utyskiwał oboźny litewski, „dobrych mil ośm polskich”⁷⁴. Wraz z przenosinami dworu do Peterhofu zawieszono do połowy lipca wszelkie rozmowy dyplomatyczne (nie tylko z posłem Rzeczypospolitej), co Ogiński starał się wykorzystać w celu pozyskania przychylności najbliższego otoczenia Elżbiety i nalegał na odznaczenie wielkiego księcia Piotra Orderem Orła Białego⁷⁵. Po kilku tygodniach wielkie rozczarowanie sprawiła mu informacja, że następca tronu rosyjskiego zostanie uhonorowany za pośrednictwem innej osoby⁷⁶, ale ostatecznie, jeżeli zawierzyć relacji zamieszczonej w „Kurjerze Polskim”, to Ogiński przekazał wart rzekomo aż 30 tys. talarów order, którym 14 (3) sierpnia 1743 roku caryca udekorowała w Peterhofie Piotra⁷⁷. Co ciekawe, w sierpniu Ogiński zabiegał o honor, aby to on mógł zwrócić Bironowi order polski i saski, które uprzednio zostały odesłane do Drezna⁷⁸. Następnie wniósł o nadanie Orderu Orła Białego Michajłowi Woroncowski, co spotkało się z pozytywnym odzewem na dworze królewsko-elektorskim, ale odznaczenie wręczył nie oboźny litewski, a posel saski Gersdorff⁷⁹. Po tym fakcie Ogiński tylko dopominał się u Załuskiego „zważ J.W.W.P. Dobrodziej, komu będzie obligowany [Woronców], gdy ode mnie nie odbierał. Ministrowie cudzoziemscy mnie odwiedzający pytali się, jeżeli to saski, a nie polski jest order, że nie ja oddałem”⁸⁰.

Próby pozyskania orderami i innymi honorami następcy tronu i niektórych dostojników rosyjskich niewiele dały, co wykazała krótka przerwa w „wakacjach dworskich” na przełomie czerwca i lipca 1743 roku, gdy w związku z negocjacjami pokojowymi ze Szwecją Elżbieta wróciła do Sankt Petersburga. Co ciekawe, zamieszkała w ogrodach dawnej rezydencji Ernesta Jana von Münnicha (posel wiedział, że synowi do niedawna wszechwładnego ministra i feldmarszałka Burkharda Christoph'a zmieniono miejsce zesłania na Wołogdę)⁸¹. Pod koniec czerwca

74 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 1, 3, 22 czerwca 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 4v, 5v, 8.

75 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 1, 15, 22 czerwca 1743 r., *Ibid.*, l. 5, 6v–7, 9.

76 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 22 czerwca 1743 r., *Ibid.*, l. 5, 9v, 11.

77 *Kawalerowie i statuty Orderu Orła Białego 1705–2008*, oprac. Marta Męclewska, Warszawa: Arx Regia Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego, 2008, nr 251, p. 173–174.

78 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 13 sierpnia 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 21.

79 M. Woronców otrzymał order 31 grudnia 1743 r., *Kawalerowie i statuty*, nr 252, p. 174.

80 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 31 grudnia 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 31.

81 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 6 lipca 1743 r., *Ibid.*, l. 13.

Ogiński doczekał się odpowiedzi na pierwsze swoje memoranda, dotyczące spraw rozgraniczenia turecko-osmańskiego, jak też rosyjskich posterunków wojskowych oraz najazdów rozbójniczych na ziemie polsko-litewskie (wraz z rozkazami posłanymi kijowskiemu generałowi-gubernatorowi Michajle Leontiewowi). Informując o tym kanclerza koronnego poseł zaznaczył, że Rosjanie opatrzili to swoimi skargami na najazdy i gwałty dziejące się poddanym carskim od mieszkańców Rzeczypospolitej. Treść odpowiedzi rosyjskich wraz z dołączonymi do nich rozkazami Ogiński bezzwłocznie przesłał na dwór królewski i do hetmana wielkiego koronnego Józefa Potockiego, bezpośrednio zainteresowanego sytuacją na pograniczu polsko-rosyjskim. Odpowiadając zaś ministrom carskim odmówił w imieniu króla i Rzeczypospolitej przyjęcia daru w postaci amunicji zdeponowanej na Podolu, domagając się jak najszybszego jej wywiezienia do Rosji⁸².

W czerwcu Rosjanie udzielając odpowiedzi na złożone memoranda pominęli najważniejsze kwestie z kurlandzką na czele, gdyż carowa twierdziła, że „trzeba dobrze nad nimi pomyśleć” i poseł obawiał się, że nie doczeka się na nie odpowiedzi, zwłaszcza w świetle wieści o planowanym wyjeździe Elżbiety do Moskwy zaraz po zawarciu pokoju ze Szwecją⁸³. Na kolejnej konferencji z ministrami carskimi 8 lipca Ogiński niczego konkretnego nie usłyszał poza zapewnieniami o chęci utrzymania przyjaznych stosunków z Rzeczpospolitą i zaleceniem, aby przekazał ministrom królewskim, że przebywający w Stambule instygator koronny Paweł Benoe „ustawicznie” konferował z ambasadorami francuskim i szwedzkim, co postrzegano jako szkodliwe dla interesów rosyjskich⁸⁴. W drugiej połowie lipca rozmowy znów zostały zawieszane, gdyż choć nieprawdziwe okazały się wieści o przenosinach dworu do Moskwy, to po zawarciu pokoju ze Szwecją Elżbieta powróciła do Peterhofu⁸⁵. W konsekwencji pod koniec sierpnia Ogiński mógł jedynie stwierdzić: „negotia nasze w jednejże sytuacji opóźnienia zostając, lubo ustawnie nie lenię się i narzekaniem przypominać”⁸⁶. Nic jednak nowego nie uzyskał, nawet pustych deklaracji, a sam musiał wyjaśniać, że Benoe w Stambule nie działał na szkodę Rosji⁸⁷. Także kolejna odpowiedź rosyjska, wręczona posłowi przed 21 września, nie poruszała najważniejszej kwestii kurlandzkiej⁸⁸ i nic dziwnego, że Ogińskiego wieści o planowanych przenosinach dworu na zimę do Moskwy z jednej strony coraz bardziej niepokoiły, a z drugiej cieszyły, gdyż pozwalały liczyć na zakończenie przeciągającej się i coraz mniej owocnej misji. Gdy

82 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 29 czerwca, 2 lipca 1743 r., *Ibid.*, l. 10–10v, 12.

83 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 6 lipca 1743 r., *Ibid.*, l. 13v, 14v.

84 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 9 lipca 1743 r., *Ibid.*, l. 15–15v.

85 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 23 lipca 1743 r., *Ibid.*, l. 17.

86 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 27 sierpnia 1743 r., *Ibid.*, l. 21v.

87 *Ibid.*, l. 21v–22.

88 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 21 września 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 25v.

w końcu pogłoski te zostały potwierdzone, oboźny litewski poprosił 7 września o odwołanie go do kraju, do którego ściągaly go sprawy domowe. Poprosił też jednak o szybkie przysłanie nowych zaleceń, aby mógł złożyć kolejne memoranda⁸⁹. Wkrótce okazało się, że przeprowadzka dworu carskiego, której zgodnie z dotychczasowym zwyczajem spodziewano się w listopadzie, została przesunięta na grudzień⁹⁰. Pod koniec roku zły stan zdrowia następcy tronu oraz niestabilna pogoda sprawiła, że zaczęto myśleć o odroczeniu wyjazdu aż do marca 1744 roku lub też nawet jego odwołaniu⁹¹. Ogiński zapewniał wtedy Załuskiego, że skłonny był przenieść się za dworem carskim do Moskwy, o ile uzyska zgodę na krótki powrót do Wielkiego Księstwa („jakoż od traktu domowego mojego zboczyć na 20 kilka mil nie przysłoby więcej”), a przede wszystkim „gdybym wiedział, że ten ujazd i koszt będzie *cum emoleimentem boni publici*”, ale po dotychczasowym przebiegu rozmów dyplomatycznych rokował, że raczej „prosto do Polski powrócę”⁹². Pod koniec grudnia zniechęcony sprawą orderu dla Michajły Woroncowa, jak też borykając się z problemami zdrowotnymi, Ogiński zaczął domagać się zgody na zakończenie misji dyplomatycznej⁹³. Gdy zaś wyzdrowiał wielki książę i dwór carski zintensyfikował przygotowania do przenosin do Moskwy, oboźny 10 stycznia 1744 roku poinformował kanclerza, że „Ja niedoczekawszy się od dworu naszego innej żadnej *in negotiis* rezolucji, według woli J.W. W.M.P. Dobrodzieja żegnać zamysłam dwór tutejszy w tym miesiącu”⁹⁴. Uczynił to dopiero 29 stycznia, gdyż jak twierdził w liście do Załuskiego, liczył na zmianę postawy ministerium rosyjskiego do próśb strony polskiej. Jednak w sytuacji, gdy dwór carski rozpoczął przenosiny do Moskwy (wielki książę Piotr opuścił Sankt Petersburg 31 stycznia, a Elżbieta 1 lutego), Ogiński wygłosił mowę pożegnalną wyrażając nadzieje na utrzymanie dobrych stosunków między Rosją i Rzeczypospolitą⁹⁵.

Było to dobre podsumowanie efektów trwającej 10 miesięcy misji, w której strona rosyjska na polskie postulaty odpowiadała deklaracjami przyjaźni, choć też zawieszaniem tych działań, które w Rzeczypospolitej postrzegane były jako naruszenie jej interesów. Tak było w przypadku sprawy kurlandzkiej i starań o restytucję Birona na tron, w opinii przebywającego w Sankt Petersburgu korpusu dyplomatycznego uznawanej za najważniejsze zadanie powierzone przez króla i stany Rzeczypospolitej Ogińskiemu⁹⁶. Co więcej, sam poseł traktował

89 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 7 września 1743 r., *Ibid.*, l. 24.

90 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 7, 21 września 1743 r., *Ibid.*, l. 24, 26v.

91 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 21 grudnia 1743 r., *Ibid.*, l. 28v–29.

92 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 28 grudnia 1743 r., *Ibid.*, l. 30.

93 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 31 grudnia 1743 r., *Ibid.*, l. 31.

94 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 10 stycznia 1744 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 56, nr 15, k. iv.

95 A. S. Załuski do I. Ogińskiego, b.m. i d. [koniec lutego 1744 r.?], *Ibid.*, l. 3v.

96 M. Dallon do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 26 marca, 9 kwietnia 1743 r., *СИРМО*, т. С, с. 533, 539.

ją priorytetowo, zapewne przez wzgląd na przyjaźń okazaną mu przed 3 laty przez Birona. Poruszył ją już na audiencji powitalnej na dworze carskim. Po jej zakończeniu w liście do Załuskiego stwierdził, że przyjaciele Birona mieli mu zasugerować, że wzmocnić stanowisko strony polskiej mógłby list Augusta III do Elżbiety w tej kwestii⁹⁷. Uskarżając się po ponad miesiącu na przeciąganie się rozpatrywania sprawy kurlandzkiej, Ogiński wśród przyjaciół Birona wymienił dwóch wpływowych na dworze przywódców przewrotu pałacowego z 1741 roku, Michajłę Woroncowa oraz Jeana Armanda de L'Estocqa (Johanna Hermanna Lestocqa)⁹⁸. Cały czas nalegał na sporządzenie listu królewskiego, który jego zdaniem mógł doprowadzić do uwolnienia Birona⁹⁹. Pod koniec lipca zaczął wręcz twierdzić, że jego brak stał się przyczyną załamania dobrze rozpoczętych rozmów w sprawie uwolnienia księcia kurlandzkiego, a złym prognostykiem na przyszłość były wieści o demontażu i wywożeniu wyposażenia pałacu w Mitawie¹⁰⁰. W pierwszej połowie sierpnia do Ogińskiego dotarła informacja, że stosowny list był przygotowywany i miał zostać przesłany do Sankt Petersburga w poczcie dyplomatycznej dla Petzolda¹⁰¹. Jednak pod koniec sierpnia dalej go nie było, podobnie jak odpisu listu Elżbiety do Augusta III z lutego 1743 roku, o który poprosił¹⁰². We wrześniu Ogiński zwątpił w możliwość uzyskania obu dokumentów i nalegał, aby kwestię kurlandzką poruszono na konferencjach ministrów królewskich z posłem carskim Hermanem Karlem von Keyserlingiem¹⁰³. Jednak jeszcze pod koniec grudnia 1743 roku dopominał się o list królewski wnoszący o uwolnienie Birona, deklarując, że jeżeli otrzyma „sztafetą” zapewnienie o przygotowaniu takiego pisma, to nie zakończy swojej misji dyplomatycznej¹⁰⁴. Przez osiem miesięcy Ogiński poruszał kwestie uwolnienia i przywrócenia Birona na tron przy każdej nadarzającej się okazji. Jak twierdził w grudniu w liście do Załuskiego, ministrów carskich miał przekonywać o nieustępliwości strony polskiej i „żem ja jest żywy respons za pierwszym swoim od J.K.M. P.M.Mego i Rzeczypospolitej domawiając się książęciem”¹⁰⁵. Jednak zbywany był odpowiedziami carowej, że sprawa wymaga wnikliwego rozważenia. Rosjanie wyraźnie usiłowali zamknąć

97 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 30 kwietnia 1744 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 2v–3.

98 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 1 czerwca 1743 r., *Ibid.*, l. 4v.

99 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 3, 16, 22, 25, 29 czerwca 1743 r., *Ibid.*, l. 5v, 7v, 8, 9, 11.

100 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 23 lipca 1743 r., *Ibid.*, l. 17–17v.

101 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 13 sierpnia 1743 r., *Ibid.*, l. 20v.

102 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 27 sierpnia 1743 r., *Ibid.*, l. 22v–23. Należy z tego wnioskować, że obożny litewski nie został zapoznany z listem Augusta III do Elżbiety w sprawie Birona z 1 lipca 1743, АВПРИ, ф. 79, оп. 7, а. 187.

103 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 7, 21, 28 września 1743 r., *Ibid.*, l. 25–25v, 27.

104 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 21 grudnia 1743 r., *Ibid.*, l. 28v.

105 *Ibid.*

całą sprawę na rozmowach z Ogińskim. Gdy w końcu poczuli się zmuszeni do udzielenia pisemnej odpowiedzi, uczynili to w osobliwej formie.

Że lubo Jej Imperatorskie Wieliczeństwo we wszelkich okazjach ad desideria Jego Królewskiego Wieliczeństwa y Rzeczypospolitej Polskiej wszelką, ile można, uczynność świadczyć osobliwie skłonna być raczy. Jednak ta wyrażona sprawa takiej natury jest, że dostatecznego rozeznania potrzebuje. Jej Imperatorskie Wieliczeństwo inaczej się rezolwować nie może, tylko referować się na to, o czym Jej Wieliczeństwo przed tym in negotio Księstwa Kurlandzkiego Królowi i Rzeczypospolitej remonstrować rozkazała i w czym dobroskłonnego responsu oczekiwać raczy¹⁰⁶.

Ogiński podejrzewał, że list Elżbiety miał dotyczyć nie tyle Birona, co osadzenia na tronie kurlandzkim księcia Hessen-Homburga¹⁰⁷.

W drugiej istotnej dla Rzeczypospolitej kwestii Rosjanie odrzucili roszczenia zwrotu terytoriów zagarniętych w trakcie delimitacji 1740 roku. Oświadczyli, że niczego nie zawłaszczyli, a w 1740 roku potwierdzili jedynie rozgraniczenie dokonane w 1705 roku, do którego ze strony polskiej „przez tak wiele lat o tym [...] żadnej apelacji względem jakiego przeciwnego tłumaczenia nie było”. Tym niemniej, w imieniu carowej wyrażono wolę odbycia dwustronnej komisji delimitacyjnej, o ile na najbliższym sejmie zostaną wybrani komisarze Rzeczypospolitej¹⁰⁸. Podobne stanowisko Rosjanie zajęli w sprawie komisji satanowskiej, stwierdzając, że odbyła się ona z wielką ich „szkodą i krzywdą”, gdyż rozpatrzyła tylko roszczenia polskie. Tymczasem poddani carscy nie mogli doczekać się rozpatrzenia ich skarg i dlatego zamiast reasumowania komisji satanowskiej potrzebna była nowa komisja, badająca roszczenia i krzywdy obu stron¹⁰⁹.

Takie same było ich stanowisko wobec pretensji Litwinów o bezpodstawnie zagarnięte tereny pograniczne, które złożyli podskarbi litewski Jan Sołłohub, stolnik mozyrski Lipski i szlachta województwa mściławskiego. Zdaniem Rosjan również one wymagały rozpatrzenia przez komisje, które były już powołane, ale z winy strony polsko-litewskiej nie działały. Wyjątek stanowiła komisja województwa kijowskiego (małorosyjska), która zbierała się, ale albo wcale nie rozpatrywała spraw, albo czyniła to przewlekle. Powodem była postawa polskich komisarzy, podkomorzego kijowskiego Michała Jackowskiego i łowczego żytomierskiego Wawrzyńca Potockiego, którzy od rozpoczęcia swojej kadencji w 1737 roku

106 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 33–34.

107 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 21 grudnia 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 28v.

108 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 39–41; BJ, nr 115, k. 152–153.

109 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 35, 101–102v.

zgłaszali jedynie pretensje polskie, a nie rozpatrzyli żadnej skargi poddanych rosyjskich pod pretekstem, że nie należą one do ich kompetencji jurysdykcyjnych i terytorialnych, bądź odkładając do kolejnego zjazdu, co im łatwo przychodziło, gdyż rzadko się stawali i obradowali z komisarzami rosyjskimi co najwyżej po dwa tygodnie (tak w swojej odpowiedzi twierdzili Rosjanie)¹¹⁰. W sprawie skargi o zabór terytorium za sprawą przesunięcia carskich placówek granicznych nawet o kilkanaście mil w głąb Rzeczypospolitej, zapewniono, że Rosja pragnie zachować przyjaźń i dobrosąsiedzkie stosunki i dlatego wydano polecenie kijowskiemu generał-gubernatorowi Michajłowi Leontiewowi oraz odpowiedzialnemu za tereny Małej Rosji generałowi porucznikowi Bibikowowi (kopie rozkazów z 16 lipca przekazano Ogińskiemu), aby podległe im oddziały zostały wycofane za linię graniczną. Nie odnosiło się to do terenów naddnieprzańskich od ujścia Taśminy w górę, które zgodnie z zawartymi traktatami miały pozostać niezamieszkałe, a zostały skolonizowane przez polskich właścicieli ziemskich i to często z wykorzystaniem rosyjskich poddanych, jak na ziemiach przyłączonych do starostwa czechryńskiego. W takich przypadkach Rosjanie zapowiadali, że będą interweniować zbrojnie, wypędzając „samowolnych włodarzy” oraz wystawiając posterunki wojskowe na terenach, do których rościli sobie pretensje, a ich przynależność nie została rozstrzygnięta w zawartych dotychczas traktatach¹¹¹. Sam poseł wyrażał przy tym niepokój, na ile Rosjanie wypełnią swoje obietnice dotyczące wycofania niektórych posterunków wojskowych z terenów naddnieprzańskich, gdyż z braku odpowiednich informacji od hetmana wielkiego koronnego, nie mógł doprecyzować tej kwestii w kolejnym memorandum¹¹². Szczególnie wnikliwie rozpatrywana była skarga podkanclerzego litewskiego M. Czartoryskiego o zagarnięcie części terytorium starostwa homelskiego przez oficerów rosyjskich i kozackich. Na polecenie carskiego gabinet-ministerium Kancelaria Małorosyjska zbadała sprawę, stwierdzając, że spór o terytoria koło wsi Jurkowicze toczył się od 1736 roku i doszło do kilku spotkań wysuwającej do nich pretensji starszyny kozackiej z administratorami starostwa homelskiego. Ci ostatni nie byli w stanie przedstawić „dokumentów z prawdziwym dowodem [...] na ten sporny grunt” i w rezultacie spór nie został rozstrzygnięty na drodze polubownej. W tej sytuacji w 1743 roku na polecenie generał-gubernatora kijowskiego zostały one przejęte przez pułkownika starodubowskiego Maksymowicza, który wystawił posterunki wojskowe, aby uniemożliwić „polskim” poddanym korzystanie ze spornych terenów. Strona rosyjska podtrzymała swoje pretensje, ale zaproponowała „finalne” zakończenie sprawy poprzez oddanie jej pod osąd specjalnie powołanej dwustron-

110 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 17–20, 103–106v; BJ, nr 115, k. 153.

111 BJ, 115, k. 152–153, 156; AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 36, 41–45.

112 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 6 lipca 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 14.

nej komisji. Do tego czasu wojska carskie miały dalej kontrolować sporny teren, ale przy pewnym cofnięciu posterunków. Obiecano przy tym naprawić krzywdy wyrządzone przez żołnierzy rosyjskich mieszkańcom starostwa homelskiego w trakcie akcji zajęcia spornych terenów, jak też przy transportowaniu towarów Sożem do Kijowa. Zbadana miała też zostać sprawa wybudowanej przez poddanego rosyjskiego grobli bez zgody administratorów dóbr homelskich¹¹³.

Kolejną kwestią, która zdaniem Rosjan obciążała obie strony, były najazdy łupieżcze na tereny pograniczne. Odnosząc się do skargi polskiej ministrowie carscy stali na stanowisku, że sprawcami różnego rodzaju rozbojów byli „złodzieje”, wśród których zdarzali się kozacy, ale tak rosyjscy, jak i polscy. Ci ostatni napadali na dobra poddanych rosyjskich wyrządzając poważne szkody. Co więcej, winę za to ponosiło też wojsko koronne, które dokonywało najazdów na tereny należące do Zaporozców. W pisemnej odpowiedzi udzielonej na jedno z memorandów Ogińskiego Rosjanie przytoczyli kilka przypadków, w których interweniowali u hetmana wielkiego koronnego Józefa Potockiego, najbardziej eksponując sprawę prowadzonych przez Polaków na terenach rosyjskich poszukiwań Kozaka Ihnata, zabójcy pułkownika Sawy Całego¹¹⁴.

W sprawie skarg o zbiegłych poddanych Rosjanie stali na stanowisku, że powinny być rozpatrywane przez komisję pograniczną. Uczynili jednak wyjątek obiecując w przypadku poddanych Antoniego i Piotra Korsaków wydać rozkaz do Kancelarii Małorosyjskiej w Głuchowie, aby przeprowadziła stosowne śledztwo i w razie wykrycia zbiegów, zwróciła ich właścicielom. Ze swej strony domagali się, aby urzędnicy litewscy podobnie postępowali ze zbiegłymi poddanymi rosyjskimi¹¹⁵. Jeżeli zaś chodzi o skargi dotyczące zdrażnień pogranicznych mniejszej wagi, Rosjanie obiecywali, że zostaną załatwione polubownie, w sposób zadowalający dla mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego (np. stolnika i pisarza grodzkiego witebskiego Pawła Bohomolca)¹¹⁶. Domagali się jednak, aby w ten sam sposób załatwiane były krzywdy wyrządzane na Litwie poddanym rosyjskim. W pisemnych odpowiedziach udzielonych Ogińskiemu omówiono kilka spraw, które dowodziły, że sprawcami gwałtów i grabieży byli też szlachcice. Przykładowo właściciel ziemski z województwa połockiego, starosta propojski Jan Samson Jabłoński w 1738 roku okradł i przez wiele dni więził rosyjskich kupców¹¹⁷. Zgłoszone też zostały inne przypadki ograbienia i znęcania się nad kupcami carskimi w Wielkim

113 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 35v, 72–80, 106v–110v.

114 *Ibid.*, l. 46–49v, 111; BJ, nr 115, k. 153v–154. Była to odpowiedź na skargę wniesioną przez posła w związku z zabójstwem Sawy Całego, BJ, nr 115, k. 161. W sprawie kozaka Ihnata korespondowali w 1743 r. hetman wielki koronny Józef Potocki i generał-gubernator kijowski Michaił Leontiew, AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 5.

115 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 21–23v, 35v–36v.

116 *Ibid.*, k. 35v, 80–80v.

117 *Ibid.*, k. 35v, 81–87; BJ, nr 115, k. 150–151v, 162.

Księstwie, jak też napadów zbrojnych na pograniczne rosyjskie majątki¹¹⁸. Ministrowie carscy podkreślali, że Rosja pragnie zachować przyjaźń i dobrosąsiedzkie stosunki z Rzeczypospolitą, dlatego w sprawach pogranicznych wydano polecenie gubernatorom, aby wszystkie skargi poddanych polskich na Kozaków rosyjskich zostały zbadane i w razie stwierdzenia ich zasadności, surowo ukarani winowajcy i zwrócone zagrabione rzeczy¹¹⁹. Ponadto zapewnili, że skargi te zostaną rozpatrzone w sądach guberni właściwych terytorialnie dla danej sprawy, ale w zamian domagali się takiego samego traktowania poddanych carskich w instancjach sądowych Rzeczypospolitej¹²⁰. Ministrowie carscy odrzucili prośbę Józefa Szyszki o zwrot skonfiskowanych mu w 1737 roku w Rydze na polecenie generała Rudolfa Augusta von Bismarcka rzeczy, gdyż znajdowały się na statkach, przewożących kontrabandę. Z drugiej jednak strony arbitralnie potraktowali prośbę wojewody bełskiego Antoniego Potockiego, któremu mimo, że nie udało się odnaleźć całego archiwum majątkowego księcia Aleksandra Mienszykowa, został wydany dyplom pozwalający na swobodne władanie majątnościami Dąbrówna, Hory-Horki i Uła¹²¹. Należy wspomnieć, że Ogiński zajął się też sprawą porwanego przez Rosjan Kurlandczyka, adwokata Andre. Rosjanie pośrednio przyznali się do tego czynu, gdyż w odpowiedzi udzielonej posłowi po starannym zbadaniu sprawy stwierdzili na podstawie raportu gubernatora syberyjskiego, że Andre zmarł¹²².

Odrębną kategorię stanowiły kwestie wyznaniowe, które poruszone przez stronę polską wywołały stanowczą reakcję Rosjan domagających się poszanowania prawa dyzunitów w Rzeczypospolitej. Rozpoczęło się od wysunięcia kwestii nabożeństw katolickich w Rydze. Ogiński od początku sceptycznie oceniał możliwości jej rozwiązania po myśli dworu królewsko-elektorskiego. W liście napisanym 2 lipca 1743 roku poinformował kanclerza koronnego, że o ile w Sankt Petersburgu i Moskwie odbywają się nabożeństwa katolickie, to w Rydze nie przydzielono na to żadnego miejsca, a prowadzący akcję misyjną jezuita ma jedynie niewielką izdebkę wykorzystywaną w celach religijnych, ale i tak często wypędzany jest z miasta. Jedyną nadzieję stwarzał casus kościoła kalwińskiego, który na mocy ukazu Piotra I powstał w Rydze¹²³. Okazała się ona jednak zawodna, gdyż po zapoznaniu się ze stanowiskiem władz ryskich i przedstawionymi przez nie dokumentami (co obiecano posłowi na początku jego misji), ministerium carskie udzieliło odpowiedzi,

118 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 28v–30, 102v–103v. Rosjanie w tych sprawach w trakcie trwania misji Ogińskiego interweniowali u Augusta III i hetmana wielkiego koronnego Józefa Potockiego – memorandum i listy rezydenta rosyjskiego w Warszawie Piotra Gołębiowskiego z 1744 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 56, nr 17.

119 BJ, nr 115, k. 157.

120 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 35, 102v.

121 *Ibid.*, k. 35v, 72–80, 106v–110v.

122 *Ibid.*, k. 36v.

123 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 2 lipca 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 12v.

że możliwe były tylko nabożeństwa prywatne. Ze swej strony Rosjanie stanowczo zażądali, aby w Rzeczypospolitej przestrzegano praw Cerkwi prawosławnej, unikając zwłaszcza przejmowania świątyń i przymusowego nawracania wiernych przez Kościół unicki¹²⁴. Wystąpili przy tym o zgodę na przeniesienie dotychczasowego biskupa białoruskiego Józefa Wołoczańskiego na jedno z arcybiskupstw w Rosji i mianowanie na jego miejsce hieronicha Hieronima Wołoczańskiego. Podkreślili przy tym, że August III na prośbę imperatorowej Elżbiety, wystosowaną w 1742 roku, wyraził już na to zgodę i wydał odpowiedni przywilej, którego nie chciał jednak opieczętować podkanclerzy litewski M. Czartoryski¹²⁵. Postawa Rosjan była tak stanowcza, że 13 sierpnia Ogiński poprosił Załuskiego, aby wspólnie z pieczętarzami litewskimi przygotował rezolucję w sprawie obsady biskupstwa białoruskiego¹²⁶.

Szczególną postawę zajęli Rosjanie wobec zgłaszanych od lat przez szlachtę województw kijowskiego, braclawskiego, wołyńskiego i czernihowskiego prośb o zwrot ksiąg grodzkich, ziemskich i metrykalnych wywiezionych w połowie XVII wieku do Kijowa (przynajmniej z tych powiatów i ziem, które pozostały po 1667 roku w Rzeczypospolitej), albo o zgodę na przeprowadzenie w nich kwerendy i dokonanie koniecznych wypisów¹²⁷. Rosjanie zarzucili posłowi, że nie określił, kiedy i gdzie te archiwalia zostały zagrabione, tym niemniej obiecali, że sprawa zostanie zbadana przez Kolegium Wojenne i jeżeli znajdą się jakieś dokumenty polskie będące zdobyczą wojenną, to zostaną zwrócone¹²⁸. Wydaje się, że winę za taką odpowiedź ponosił Ogiński, który nie potrafił w odpowiedniej formie przedstawić prośby szlachty z terenów wschodnich i Rosjanie uznali, że chodzi o grabieże dokonane w latach 30. XVIII wieku.

Jedyną kwestią, którą pod wpływem kolejnych memorandów składanych przez Ogińskiego Rosjanie zdecydowali się rozwiązać zgodnie z postulatami polskimi było wywiezienie lub zniszczenie sprzętu i amunicji artyleryjskiej pozostawionej w 1739 roku w starostwie smotryckim. Ministrowie carscy stosowne deklaracje złożyli jednak z dużą niechęcią, wcześniej proponując Rzeczypospolitej przejście w całości

124 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 23v–28v, 35v, 49v–52; BJ, nr 115, k. 154v–155. Cały szereg przypadków krzywd dziejących się prawosławiu, zwłaszcza w diecezji białoruskiej, wyliczono w odpowiedzi udzielonej posłowi.

125 BJ, nr 115, k. 148–149. Patrz też list Augusta III do Elżbiety, Drezno 20 listopada 1742, АВПРИ, ф. 79, оп. 7, а. 181.

126 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 13 sierpnia 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 20–20v. Należy podkreślić, że sprzeciw wobec nadania przywileju nominacyjnego w formie, w jakiej domagali się Rosjanie zgłaszali nie tylko pieczętarze litewscy, ale też właśnie kanclerz koronny Załuski: Zofia Zielińska, *Walka „Familii”*, p. 76–77.

127 BJ, nr 115, k. 160–161.

128 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 20–21, 36. I. Ogiński sygnalizował 6 lipca 1743 roku kanclerzowi A. S. Załuskiemu, że oczekuje na precyzyjne informacje na temat zagrabionych akt, AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 14. W odniesieniu do akt zagrabionych w województwie ruskim ponowił to w liście z Sankt Petersburga 13 sierpnia 1743 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 21.

tej kłopotliwej pozostałości wojennej¹²⁹. Takie propozycje zgłaszali zresztą już od 1740 roku, a Rosjanie nie ukrywali, że koszty związane z wywozem amunicji były większe od jej wartości. Co ciekawe, ministrowie carscy rozmowy na ten temat prowadzili nawet w trakcie przerwy w konsultacjach dyplomatycznych, związanej z pobytem dworu w Peterhofie w czerwcu-lipcu 1743 roku, próbując uzyskać korzystną decyzję dworu królewsko-elektorskiego¹³⁰. Dar był nie do przyjęcia, gdyż narażał stronę polską na roszczenia tureckie, dlatego w czerwcu 1743 roku Ogiński otrzymał stanowcze polecenie, aby zażądał jak najszybszego wywiezienia amunicji¹³¹. Po kilku tygodniach jego naciski przyniosły w końcu zmianę postawy Rosjan, którzy na początku lipca obiecali wywieźć amunicję z Podola, a 6 sierpnia poseł poinformował kanclerza, że choć „ledwo wymolestowałem”, to w końcu został wyprawiony kurier ze stosownymi rozkazami do Kijowa¹³². W kolejnym liście z 13 sierpnia poinformował, że Rosjanie planują do końca roku wywieźć całą amunicję oprócz min, które postanowili wysadzić w polu w pobliżu miejsca ich przechowywania¹³³. Po dwóch tygodniach dalej nie miał jednak pewności, że to nastąpi¹³⁴, aby 7 września stwierdzić, że było to już pewne, gdyż wicekanclerz Aleksiej Bestużew-Riumin zapewnił go o wysłaniu stosownych rozkazów i pieniędzy na pokrycie kosztów transportu, jak też naprawienie szkód wyrządzonych mieszkańcom Rzeczypospolitej¹³⁵.

Opór w kwestiach wrażliwych dla drugiej strony występował też po stronie polskiej. Najdobitniejszym tego wyrazem była stanowcza odmowa używania przez posła w oficjalnych wystąpieniach tytułury imperatorskiej. Po raz pierwszy Ogiński uczynił to na audiencji powitalnej, a następnie konsekwentnie podtrzymywał odmowę na kolejnych konferencjach z ministrami carskimi, co skwapliwie w swoich raportach notował dyplomata francuski Louis d'Usson de Bonnac hrabia d'Alion¹³⁶. Gdy misja posła dobiegała końca, Rosjanie zaczęli wywierać silną presję, aby użył tytułu imperatorskiego na audiencji pożegnalnej. Ogiński, choć świadomy był, że na przełomie roku 1743 i 1744 cesarzowa Maria Teresa zdecydowała się na takie uhonorowanie Elżbiety, stanowczo odmówił¹³⁷. Jednak

129 BJ, nr 115, k. 153–153v; AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 36, 45–46; Mieczysław Skibiński, *op. cit.*, t. I, p. 322–326.

130 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 7 kwietnia, 15 czerwca 1744 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 55f, nr 6, k. 1, 7.

131 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 25 czerwca 1743 r., *Ibid.*, l. 9.

132 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 9 lipca, 6 sierpnia 1743 r., *Ibid.*, l. 15–15v, 19v.

133 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 13 sierpnia 1743, *Ibid.*, l. 20.

134 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 27 sierpnia 1743 r., *Ibid.*, l. 21v.

135 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 7 września 1743 r., *Ibid.*, l. 25.

136 AGAD, AKW, dz. rosyjski, 57f, nr 2, k. 39–52; Louis d'Usson de Bonnac hr. d'Alion do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 9 kwietnia 1743 r., *СИРНО*, т. С, с. 539; Sankt Petersburg, 30 kwietnia, 28 maja, 2 lipca, 21 sierpnia 1743 r., *СИРНО*, т. CIV, с. 3–4, 21–22, 38, 87.

137 I. Ogiński do A. S. Załuskiego, Sankt Petersburg, 1 lutego 1744 r., AGAD, AKW, dz. rosyjski, 56, nr 15, k. 2. Wzmianka o audiencji pożegnalnej J.-J. Trotti, markiz de La Chétardie do J.-J. Amelot de Chaillou, Sankt Petersburg, 1 lutego 1744 r., *СИРНО*, т. CIV, с. 177.

w „Gazette de Cologne” opublikowana została mowa pożegnalna Ogińskiego i odpowiedź udzielona przez podkanclerzego rosyjskiego, świadczące o użyciu tytułu imperatorskiego. W związku z tym kanclerz Załuski – choć zastrzegł się, że nie daje wiary „podejrzanych gazetników ogłosom” – poprosił Ogińskiego, aby przesłał mu swój „komplement pożegnania” oraz informację, jak podchodził do tytułatury władców Rosji na audiencjach powitalnej i pożegnalnej¹³⁸. Niewątpliwie obożny litewski tytułu imperatorskiego na audyencji nie użył, ale wydaje się, że wraz z żoną stosowali go w wystąpieniach prywatnych. Świadczyć o tym może list pożegnalny, który Helena Ogińska posłała do Elżbiety Romanowej ze Smoleńska 14 lutego 1744 roku, w którym użyła tytułu imperatorskiego („De Votre Majesté Imperialle”)¹³⁹. Była to przy tym praktyka powszechnie stosowana przez magnatów i szlachtę w kontaktach z Rosjanami, co nie naruszało jednak oficjalnego stanowiska Rzeczypospolitej, która odmawiała uznania tego ustanowionego przez Piotra I w 1722 roku dla władców Rosji tytułu aż do sejmu elekcyjnego 1764 roku.

Ustępstw w sprawach spornych z obu stron nie było, ale też nie można było się ich spodziewać już w chwili podejmowania decyzji o wysłaniu poselstwa. Król musiał ją podjąć pod presją ze strony ministrów i senatorów Rzeczypospolitej, choć nie było to w interesie jego dziedzicznego elektoratu, który od lata 1742 roku poszukiwał porozumienia z Rosją. Carowa i jej ministrowie ze względów formalnych musieli dobrze podjąć poselstwo i zapoznać się z polsko-litewskimi postulatami, ale bez woli ich spełnienia. Rzeczpospolita nie dysponowała żadnymi środkami, aby cokolwiek wymusić na władzach carskich, zwłaszcza, że pozbawiona była pomocy ze strony dyplomacji saskiej, a francuska wspierała ją tylko w kwestii kurlandzkiej. Rosja zaś, wbrew temu co sądził M. Skibiński, w 1743 roku nie była do tego stopnia „osłabiona” i „trąpiona” wojnami z Turcją i Szwecją, aby zwrócić jakiegokolwiek ziemie polskie¹⁴⁰, czy zgodzić się na ustępstwa nawet w sprawach niewielkiej wagi. Dlatego też należy uznać za spory sukces misji Ogińskiego wymuszenie zlikwidowania amunicji rosyjskiej zdeponowanej przez blisko 5 lat w starostwie smotryckim (nastąpiło to w 1744 roku), a przede wszystkim to, że udało się przeczekać rosyjskie naciski w sprawie wyboru nowego księcia kurlandzkiego. Trudno jednak jednoznacznie zdecydować, czy wpływ na to miała twarda postawa Ogińskiego, który aktywnie działał na rzecz uwolnienia i przywrócenia na tron mitawski Birona, podejmując współpracę ze zwolennikami zesłanego księcia wśród establishmentu petersburskiego. Nie można wykluczyć, że zdecydował wpływ czasu i znużenie Elżbiety sporem, który i tak nie naruszał faktycznej zwierzchniej władzy Rosji nad coraz bardziej jedynie nominalnym

138 A. S. Załuski do I. Ogińskiego, b. m. i d. [koniec lutego 1744 r.], AGAD, AKW, dz. rosyjski, 56, nr 15, k. 3v.

139 РГАДА, Москва, ф. 12, оп. 1, л. 101, л. 1–2.

140 Mieczysław Skibiński, *op. cit.*, t. 1, p. 323.

lennem Rzeczypospolitej. Zwłaszcza, że sprawa Kurlandii i Semigalii była bardzo wygodnym środkiem nacisku na dwór drezdeński, co nabierało znaczenia wraz z polepszeniem się relacji między Saksonią i Rosją. Nie sposób też jednoznacznie powiązać z poselstwem Ogińskiego wyeliminowania innej kwestii spornej, jaką była obsada eparchii białoruskiej. Nastąpiło to 8 miesięcy po zakończeniu jego misji, gdy podkanclerz litewski M. Czartoryski zgodził się w końcu opieczetować nominację Hieronima Wołoczańskiego na eparchię białoruską, mściśławską, orszańską i mohylewską, co pozwoliło Augustowi III wystawić 2 października 1744 roku przywilej w takiej wersji, jakiej domagał się dwór rosyjski¹⁴¹. Tym bardziej trudno z poselstwem Ogińskiego powiązać fakt, że po kilkunastu miesiącach udało się też częściowo załagodzić spory pograniczne i doprowadzić do wznowienia prac komisji pogranicznych, które jednak następnie bezowocnie ciągnęły się latami, gdyż ich prace sprowadzały się do wzajemnego wypominania sobie nadużyć i gwałtów dokonywanych na mieszkańcach drugiej strony¹⁴². Zwłaszcza, że fiaskiem zakończyły się starania o reasumpcje najważniejszej komisji – do spraw szkód wyrządzonych przez wojska rosyjskie w województwach południowo-wschodnich w latach 1738–1739. Kto wie, czy nie miało na to wpływu duże poczucie bezkarności rosyjskiej kadry dowódczej w trakcie kwaterowania wojsk rosyjskich w Rzeczypospolitej w latach wojny siedmioletniej.

Takich efektów poselstwa niewątpliwie spodziewano się na dworze królewsko-elektorskim, o czym najlepiej świadczy fakt, że 19 września 1744 roku Ogiński otrzymał awans na urząd marszałka nadwornego litewskiego, o który zabiegał listownie jeszcze w trakcie pobytu nad Nową¹⁴³. Nie spotkały się też z żadną negatywną reakcją ze strony stanów Rzeczypospolitej, na co wpływ niewątpliwie miał sposób przedstawienia relacji z poselstwa na sejmie w Grodnie 13 października 1744 roku. Ogiński odczytał swoją instrukcję, poinformował o odpowiedziach rosyjskich na postulaty hetmana wielkiego koronnego Józefa Potockiego i podkanclerzego litewskiego M. Czartoryskiego, w kwestii komisji satanowskiej stwierdził, że zakończyła się zaspokojeniem roszczeń mieszkańców Rzeczypospolitej, zapewnił, że w Rosji zagwarantowane są swobody wyznawania kultu katolickiego. Przyznać musiał, że nie została rozwiązana sprawa obsady tronu kurlandzkiego, gdyż wymagało to dalszych „deliberacji”, ale jednocześnie poinformował stany, że carowa zadeklarowała wolę utrzymania przyjaznych stosunków „i [...] wszelkie interesa polskie za swoje własne mieć”¹⁴⁴.

141 Biblioteka Państwowa im. H. Łopacińskiego w Lublinie, nr 1680; Mieczysław Skibiński, *op. cit.*, t. 2, p. 229–231; Zofia Zielińska, *Walka „Familii”*, p. 7.

142 Patrz akta komisji pogranicznych, zwł. kijowskiej: Центральный державный исторический архив України, м. Київ, ф. 6, оп. 1, 2, 3; АВГРИ, Москва, ф. 23.

143 *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Ksiestwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994, nr 464.

144 „Dyaryusz sejmu ordynaryjnego, sześcioniedzielnego grodzieńskiego Anno 1744”, Mieczysław Skibiński, *op. cit.*, t. 2, p. 309.

Dwa poselstwa Ogińskiego z lat 1740–1744 wpisują się w reaktywowaną po 1710 roku praktykę wspólnego występowania Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego w stosunkach z Rosją. W misjach dyplomatycznych realizowanych w drugiej połowie panowania Augusta II i w czasach Augusta III istotną rolę odgrywali Litwini. Reprezentowali oni interesy całej Rzeczypospolitej, unikając w oficjalnych wystąpieniach poruszania partykularnych interesów Wielkiego Księstwa. Jednak samą swoją obecnością podkreślali wyraźny podział Rzeczypospolitej na dwa narody, co wykorzystywane było przez dyplomację rosyjską w jej działaniach na terenie państwa polsko-litewskiego. Ignacy Ogiński nie był ostatnim Litwinem, czy też dostojnikiem Rzeczypospolitej związanym z Wielkim Księstwem, który posłował do Rosji, gdyż w okresie wojny siedmioletniej doszło do znacznego zintensyfikowania kontaktów dyplomatycznych między Rzeczypospolitą a Rosją. Odbywały się one na kilku płaszczyznach, przy czym na dobrą sprawę tylko poselstwo stolnika litewskiego Stanisława Poniatowskiego w latach 1757–1758 miało charakter państwowy. Do tego doliczyć należy pewną, trudną do precyzyjnego ustalenia liczbę podróży odbytych w latach 1758–1762 przez szlachciców litewskich do Sankt Petersburga i Moskwy, wysyłanych przez województwa, powiaty, jak też grupy właścicieli ziemskich ze skargami na nadużycia wojsk rosyjskich w Rzeczypospolitej, które nie płaciły za kwatery i dostawy żywności¹⁴⁵. Ostatnim posłem do Rosji związanym przynajmniej nominalnie z Wielkim Księstwem był podkomorzy inflancki Jan Jędrzej Borch. Nad Nowę wyruszył w ostatnim roku panowania Augusta III z misją nieco podobną do tej Ogińskiego, gdyż dotyczącą Księstwa Kurlandii i Semigalii. Bezskutecznie zabiegał u Katarzyny II o zmianę decyzji o usunięciu z tronu kurlandzkiego księcia Karola Wettina. W związku z tym za pewne zamknięcie cyklu misji dyplomatycznych Litwinów w czasach panowania Augusta II należy uznać przywrócenie w 1763 roku przez nową władczynię Rosji na tron mitawski Ernesta Jana Birona, o co bezskutecznie zabiegał dwadzieścia lat wcześniej Ogiński.

Źródła drukowane i literatura

Korespondencja Józefa Potockiego. Hetman wielki koronny 1739, oprac. i wyd. Tomasz Ciesielski, Warszawa, Bellerive-sur-Allier: Wydawnictwo DiG, edition La Rama, 2019.

Сборник императорскаго русскаго историческаго общества, т. С: *Дипломатическая переписка французских послов и посланников при русском дворе, ч. 12 (годы с 1742 по май 1743 г.)*, Санкт-Петербург: Типография М. М. Стасюлевича, 1897.

Сборник императорскаго русскаго историческаго общества, т. CIV: *Бумаги Кабинета Министров Императрицы Анны Иоанновны 1731–1740 гг.*, Юрьевъ: Типография К. Маггисена, 1898.

145 Szerzej na ten temat: Władysław Konopczyński, *Polska w dobie wojny siedmioletniej*, cz. 1, p. 172–230; cz. 2, *passim*. Warto podkreślić, że w tych działaniach uczestniczył też Ignacy Ogiński, który w 1759 r. udzielił rekomendacji stolnikowi orszańskiemu Zambrzyckiemu: I. Ogiński do Szuwałowa, Bóbr 2 IV 1759, Muzeum Narodowe w Krakowie, VIII-A.871/6.

- Сборник императорскаго русскаго историческаго общества*, т. CXLVI: *Бумаги Кабинета Министров Императрицы Анны Иоанновны, Юрьевъ*: Типография К. Маттисена, 1915.
- Сборник императорскаго русскаго историческаго общества*, т. LXXXV: *Дипломатическая переписка английских посланников при русском дворе с 1740 г. по 3 марта 1741 г.*, Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1893.
- Сборник императорскаго русскаго историческаго общества*, т. LXXXVI: *Дипломатическая переписка французских послов и посланников при русском дворе, часть 9-ая (годы с 1738 по 1740). Донесения маркиза де-ла-Шетарди французскому правительству и ответы министерства. Сообщены из архива Министерства Иностранных Дел в Париже*, Санкт-Петербург: Типография М. М. Стасюлевича, 1893.
- Сборник императорскаго русскаго историческаго общества*, т. XCIX: *Дипломатическая переписка английских послов и посланников при русском дворе: Сообщ. из англ. гос. архива М-ва иностр. дел.*, Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1897.
- Burdowicz-Nowicki Jacek, *Piotr I, August II i Rzeczpospolita 1697–1706*, Kraków: Arcana, 2010.
- Ciesielski Tomasz, Grodno miejscem obrad komisji i trybunałów skarbowych. Przyczynek do dziejów skarbowości litewskiej pierwszej ćwierci XVIII w., in: *Гародзенскі палімпсест. 2009. Дзяржаўныя ўстанавы і палітычнае жыццё. XV–XX ст.*, Гародня, 2009, с. 140–151.
- Feldman Józef, *Polska a sprawa wschodnia 1709–1714*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1926.
- Feldman Józef, *Polska w dobie wielkiej wojny północnej 1704–1709*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1925.
- Grosfeld Barbara, Potocki Antoni Michał, in: *Polski Słownik Biograficzny*, т. XXVII, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1983, p. 782–790.
- Historia dyplomacji polskiej*, т. 2: *1572–1795*, red. Zbigniew Wójcik, Warszawa: PWN, 1982.
- Jarochoński Kazimierz, Dwie misje Franciszka Ponińskiego, starosty kopanickiego do cara Piotra w latach 1717–1718, in: Jarochoński Kazimierz, *Z czasów saskich spraw wewnętrznych, polityki i wojny*, Poznań: Nakładem C. F. Piotrowskiego, 1886, p. 81–186.
- Kawalerowie i statuty Orderu Orła Białego 1705–2008*, oprac. Marta Męciewska, Warszawa: Arx Regia Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego, 2008.
- Kętrzyński Wojciech, Petersburg w r. 1720, in: *Przewodnik Naukowy i Literacki*, 1877, т. 5, z. 6, p. 520–532; z. 7, p. 603–616.
- Konopczyński Władysław, Darewski Franciszek, in: *Polski Słownik Biograficzny*, т. IV, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1938, p. 435–436.
- Konopczyński Władysław, *Polska a Szwecja od pokoju olińskiego do upadku Rzeczypospolitej 1660–1795*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Popierania Polskiej Twórczości Naukowej p. n. Kasa Mianowskiego, 1924.
- Konopczyński Władysław, *Polska w dobie wojny siedmioletniej*, cz. 1: *1755–1759*, Warszawa: Gebethner i Wolff, 1909.
- Konopczyński Władysław, *Polska w dobie wojny siedmioletniej*, cz. 2: *1759–1763*, Warszawa: Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa; Kraków: G. Gebethner i Spółka, 1911.
- Koroluk Władimir, *Polska i Rosja a wojna północna*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1955.
- Kosińska Urszula, *Sejm 1719–1720 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa: Semper, 2003.
- Lisek Adam, Litwini na sejmie elekcyjnym w 1733 roku, in: *Z dziejów XVII i XVIII wieku. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Michałowi Komarzyńskiemu*, red. Jan Kwak, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1997, p. 138–146.
- Macuk Andrej, *Polityka rosyjska w Rzeczypospolitej w 1733 roku a kandydatura „Piasta”*, in: *Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym*, 2014, т. 29 (2), p. 41–110.
- Prochaska Antoni, Poselstwo polskie w Petersburgu (1720 r.), in: „Charitas.” *Księga zbiorowa wydana na rzecz r[zymsko] k[atolickiego] Towarzystwa Dobroczynności przy kościele Świętej Katarzyny w Petersburgu*, Petersburg, 1894, p. 368–399.
- Skibiński Mieczysław, *Europa a Polska w dobie wojny o sukcesję austriacką w latach 1740–1745*, т. 1–2, Kraków: Akademia Umiejętności, 1912.

- Sliesoriūnas Feliksas, Georgo von Lieweno misija Lietuvoje 1733 m. pavasarį. Rusijos bandymas iškelti jai priimtino „Piasto“ kandidatūrą į Lenkijos ir Lietuvos valdovo sostą priešpaskutinio tarpuvaldžio metu, in: *Istorijos akiračiai. Skiriama prof. A. Tylos 75-mečiui*, red. Edmundas Rimša ir kt., Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2004, p. 289–306.
- Sliesoriūnas Gintautas, Walka stronnictw w przededniu i podczas wojny domowej na Litwie XVII/XVIII wieku, in: *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVII wieku*, red. Jerzy Urwanowicz, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003, p. 231–242.
- Strohm Klauspeter, *Die Kurländische Frage (1700–1763). Eine Studie zur Mächtepolitik im Ancien Régime*, Berlin, 1999.
- Szklarska Ewa, Puzyna Michał, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIX, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1986, p. 497–498.
- Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994.
- Zielińska Zofia, Ogińska Helena, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1978, p. 593–594.
- Zielińska Zofia, Ogiński Ignacy, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1978, p. 607–610.
- Zielińska Zofia, *Walka „Familii” o reformę Rzeczypospolitej 1743–1752*, Warszawa: PWN, 1983.
- Герье Владимир, *Борьба за польский престол в 1733 году*, Москва: тип. В. Грачева и Ко, 1862.
- Королюк Владимир Д., Вступление Речи Посполитой в Северную войну, in: *Ученые записки Института славяноведения*, 1954, т. X, p. 239–347.
- Мацук Андрэй, *Барацьба магнацкіх групавак у ВКЛ (1717–1763 гг.)*, Мінск: Медысонт, 2010.
- Михнева Румяна, *Россия и Османская империя в международных отношениях в середине XVIII века*, Москва: Наука, 1985.
- Соловьев Сергей М., *История России с древнейших времен*, т. 20, Москва: Голос; Колокол-Пресс, 2003.
- [http://saebi.isgv.de/biografie/Nikolaus_Willibald_von_Gersdorff_\(1713-1765\)](http://saebi.isgv.de/biografie/Nikolaus_Willibald_von_Gersdorff_(1713-1765)).

TOMASZ CIESIELSKI, dr hab., prof. Uniwersytetu Opolskiego, pracownik Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego. Zainteresowania badawcze: Rzeczpospolita Obojga Narodów w XVIII w.; wojskowość polska i europejska u schyłku XVII i w XVIII w.; kwestia Wschodnia w XVIII w.; Polonica w archiwach Ukrainy i Rosji.

E-mail: ciesielski2@wp.pl; tciesielski@uni.opole.pl

ORCID: 0000-0002-3254-1261

DVI LIETUVOS STOVYKLININKO IGNOTO OGINSKIO PASIUNTINYBĖS Į SANKT PETERBURGĄ: LIETUVIŲ VAIDMUO DIPLOMATINIUOSE SANTYKIUOSE SU RUSIJA 1711–1763 METAIS

TOMASZ CIESIELSKI

Opolės universiteto Istorijos institutas

Straipsnyje analizuojamas Abiejų Tautų Respublikos diplomatijos funkcionavimas santykiuose su Rusija 1711–1763 m. Pradinė chronologinė riba susijusi su Marcijono Dominyko Valavičiaus (*Marcjan Dominik Wollowicz*) pasiuntinybe pas Petrą I, užbaigusia XVIII a. pradžios Lietuvos separatistinio diplomatinio veikimo laikotarpį. Atsižvelgiant į didesnę Lietuvos suinteresuotumą santykiais su Rusija, buvo sugrąžinti Lenkijos Karūnos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bendros užsienio politikos vykdymo principai. Šių principų įgyvendinimo išraiška buvo Lietuvos kanceliarijoje rengiamos instrukcijos ir kiti pasiuntinybių dokumentai, didesnis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės finansinis indėlis aptarnaujant diplomatinius santykius su Rusija, taip pat tradicinis lietuvių, kaip privalomo kiekvienos misijos nario, dalyvavimas. Nuo 1711 m. iki 1763 m. buvo stengiamasi šių principų laikytis, nors pasitaikė išimčių, kaip kad išskirtinai lenkiškos Jakubo Dunino misijos atveju.

Bendros užsienio politikos principo patvirtinimas yra straipsnyje plačiai aptariamasis 1740 m. ir 1743–1744 m. Lietuvos stovyklininko Ignoto Oginskio pasiuntinybės. Nors vykdytos Lietuvos didiko, kuriam asistavo Karūnos atstovas, šios pasiuntinybės sprendė bendrus Respublikos reikalus. 1740 m. I. Oginskis siekė gauti kompensacijas už nuostolius, Abiejų Tautų Respublikos patirtus Rusijos kariuomenei 1738–1739 m. žygiuojant per pietrytines Respublikos vaivadijas, bei užkirti kelią panašiai praktikai ateityje. Po trejų metų vykusioje pasiuntinybėje taip pat rūpinosi gauti kompensacijas už nuostolius, Respublikos patirtus nuo caro kariuomenės Rusijos–Turkijos karo kampanijų metu, tačiau tuo metu į pirmąjį planą iškilo kiti klausimai: Kuršo kunigaikštystės sosto reikalai, susiję su Ernesto Jano Birono turėtu titulu ir pareigybių netekimu; 1740 m. įvykdytos Rusijos ir Osmanų imperijos sienos delimitacijos metu iš Respublikos atplėštų teritorijų sugrąžinimo klausimas bei Podolėje 1739 m. paliktos rusų amunicijos ir artilerijos įrenginių, neigiamai veikusių Respublikos santykius su Turkija, išgabenimo sunkumai. Šias problemas papildė Katalikų Bažnyčios padėties Rusijoje (konkrečiai – Rygoje) klausimai ir stačiatikių padėtis Respublikoje. Kiekybiniu aspektu dominavo ginčai dėl teritorijų ir jose gyvenančių žmonių.

Per šias dvi ilgalaikes diplomatinės pasiuntinybes, kurios 1740 m. truko 5 mėnesius, o 1743–1744 m. – daugiau nei 10 mėnesių, I. Oginskis, remiamas gerus ryšius

Sankt Peterburgo dvare turėjusios savo žmonos Elenos Oginskytės-Oginskienės, nedaug tepasiekė. Rusijos nuolaidos ginčytinai buvo labai mažos, apsiribota tik abipusiu draugiškumu. Sėkmė lydėjo tik reikalavimą išvežti rusų amuniciją iš Podolės. I. Oginskio pasiuntinybė taip pat užvilkino Rusijos pastangas išrinkti naują Kuršo kunigaikštį ir nepasidavė spaudimui pripažinti Rusijos valdovams imperatoriaus titulą.

Dvi I. Oginskio pasiuntinybės rodo Karūnos ir Lietuvos bendros diplomatinės praktikos santykiuose su Rusija suaktyvėjimą. Antrojeje Augusto II valdymo pusėje bei valdant Augustui III organizuotose diplomatinėse misijose svarbiausią vaidmenį atliko lietuviai, atstovaudami visos Abiejų Tautų Respublikos reikalams ir oficialiuose pasisakymuose vengdami iškelti partikuliarinius Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės interesus. Tačiau vien savo buvimu pabrėždavo akivaizdų Respublikos padalijimą į dvi tautas, kuo pasinaudojo rusų diplomatija, veikdama pačioje Respublikoje. I. Oginskis nebuvo paskutinis lietuvis ar su Respublika susijęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pareigūnas, atstovavęs Abiejų Tautų Respublikai Rusijoje. Septynerių metų karo laikotarpiu diplomatiniai Respublikos ir Rusijos santykiai suintensyvėjo. Paskutinis pasiuntinys Rusijoje, nominaliai susijęs su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, buvo Livonijos pakamaris Jonas Jurgis Borchas (*Jan Jędrzej Borch*). Į miestą prie Nevos jis išvyko paskutiniais Augusto III valdymo metais ir turėjo atlikti misiją, panašią į I. Oginskio, – siekti, kad Jekaterina II pakeistų savo sprendimą dėl Kuršo kunigaikštystės sosto ir nepašalintų kunigaikščio Karolio Vetino. Lietuvos atstovų diplomatiškas misijų Rusijoje ciklą valdant Augustui III užbaigė Ernesto Jano Birono 1763 m. sugrąžinimas į Kuršo kunigaikštystės sostą, kurio prieš dvidešimt metų nesėkmingai siekė I. Oginskis.

Reikšminiai žodžiai: Abiejų Tautų Respublikos diplomatija, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Rusijos imperija, Kuršo ir Žiemgalos Kunigaikštystė, Ignatas Oginskis, ginčai dėl sienų, 1736–1739 m. Rusijos–Osmanų imperijos karo pasekmės, Romos Katalikų Bažnyčia, Stačiatikių Bažnyčia.